

A.K.ISHONKULOV

INTERNET VA UNING IMKONIYATLARI

USLUBIY QO'LLANMA

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI SPORT VAZIRLIGI

**JISMONIY TARBIYA VA SPORT BO‘YICHA
MUTAXASSISLARNI QAYTA TAYYORLASH VA MALAKASINI
OSHIRISH INSTITUTI
SAMARQAND FILIALI**

INTERNET VA UNING IMKONIYATLARI

USLUBIY QO‘LLANMA

Samarqand – 2024

UDK: 37.04

Muallif: A.Ishonkulov –Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti Samarqand filiali "Sport psixologiyasi, ijtimoiy–tabiiy fanlar" kafedrası dotsenti v.b.

Internet va uning imkoniyatlari. Uslubiy qo'llanma. Samarqand 2024–yil. 80 bet.

Taqrizchilar:

T. Oqnazarov Samarqand viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi "Aniq va tabiiy fanlar metodikasi" kafedrası o'qituvchisi, p.f.b.f.d.(PhD)

Z. Begimqulov Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti Samarqand filiali "Sport psixologiyasi, ijtimoiy–tabiiy fanlar" kafedrası mudiri, p.f.b.f.d (PhD)

Ushbu uslubiy qo'llanma o'quv jarayoniga internet–texnologiyalarini integratsiya qilishga qaratilgan majmuaviy resurs hisoblanadi. Uslubiy qo'llanma ta'lim jarayonining sifatini oshirish va o'qituvchilarning axborot savodxonligini rivojlantirish maqsadida internet–resurslardan samarali foydalanishga oid usullar va tavsiyalarni taqdim etadi. Qo'llanmada internetning ta'lim resursi sifatidagi ahamiyati, uning zamonaviy ta'lim jarayonlari va pedagogik faoliyatga ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, ta'limda onlayn vositalar va xizmatlardan, ta'lim platformalari, elektron kutubxonalar, bulutli xizmatlardan foydalanishga oid aniq tavsiyalar va misollar taqdim etiladi.

Ushbu qo'llanma jismoniy tarbiya fani o'qituvchilari, o'quvchilar, metodistlar va ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etishga qiziquvchilar uchun mo'ljallangan.

Mazkur uslubiy qo'llanma Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti Ilmiy kengashining 2024-yil 29-iyundagi 6-sonli yig'ilishida nashrga tavsiya etilgan.

KIRISH

Bugungi kunda Internet hayotimizning barcha sohalarida muhim o‘rin tutadi va ta’lim jarayoni bundan mustasno emas. Internet texnologiyalarining paydo bo‘lishi va keng tarqalishi o‘quv metodikasi va ta’lim yondashuvlarida sezilarli o‘zgarishlarni keltirib chiqardi. “Internet va uning imkoniyatlari” nomli uslubiy qo‘llanma an’anaviy o‘quv metodlarini qayta ko‘rib chiqish va zamonaviy raqamli dunyo tomonidan taqdim etilgan imkoniyatlarni ta’lim jarayoniga kiritish masalalarini muhokama qilishga qaratilgan.

Ushbu qo‘llanmaning maqsadi – Internetni ta’lim tizimiga integratsiyalash, ta’lim sifatini yaxshilash va o‘quvchilar orasida XXI asr ko‘nikmalarini rivojlantirishda yordam beradigan manba sifatida taqdim etishdir.

Ushbu qo‘llanmada quyidagi masalalar ko‘rib chiqiladi:

- Internet tarmog‘ining tarixi va tuzilishi. O‘quv faoliyatiga internet–resurslarini integratsiyalashning asosiy usullari.
- Elektron pochta va ijtimoiy tarmoqlardan ta’lim jarayonida foydalanishning afzalliklari, jumladan, keng ma’lumotlar spektri, ta’lim resurslari, hamkorlik qilish va aloqa vositalariga kirish imkoniyati.
- Davlat axborot resurslari va interaktiv xizmatlardan foydalanish.
- Ta’limda onlayn vositalar va xizmatlardan, ta’lim platformalari, elektron kutubxonalar, bulutli xizmatlardan foydalanish.

Ushbu qo‘llanma jismoniy tarbiya fani o‘qituvchilari, o‘quvchilar, metodistlar va ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etishga qiziquvchilar uchun mo‘ljallangan.

I–BOB. INTERNET, ELEKTRON POCHTA VA IJTIMOIIY TARMOQLAR

1.1. Internetning rivojlanish tarixi

Internetning rivojlanish tarixi 20–asrning 60–yillari boshlariga borib taqaladi va bu davr mobaynida u juda tez sur’atlar bilan rivoj topdi. Internetning ilk shakllari harbiy va ilmiy maqsadlarda ishlatilgan tarmoqlar edi.

ARPANET (Advanced Research Projects Agency Network) — Internet tarixida muhim o‘rin tutadi. ARPANET — Amerika Qo‘shma Shtatlari Mudofaa Vazirligining Ilg‘or Tadqiqot Loyihalari Agentligi (ARPA) tomonidan 1969–yilda yaratilgan birinchi protokol–asosidagi tarmoq edi. Ushbu tarmoq bir nechta universitet va tadqiqot markazlarini bir–biriga ulash orqali ma’lumot almashishni ta’minladi. ARPANETning asosiy g‘oyasi — ma’lumotlarni paketlarga bo‘lib, har xil yo‘llar orqali uzatish imkoniyatini yaratish edi, bu esa tarmoqning ishonchliligini oshiradi.

1980–yillarning boshlariga kelib, TCP/IP protokoli ARPANETda standart sifatida qabul qilindi. Bu voqea Internetning asosini shakllantirdi, chunki TCP/IP har xil tarmoqlarni birlashtiruvchi universal tilga aylandi. 1983–yilda ARPANET ikkiga bo‘lingan: harbiy maqsadlar uchun MILNET va ilmiy–tadqiqot maqsadlari uchun qolgan qismi. Shu bilan birga, Internetning asosiy tuzilishi paydo bo‘ldi.

90–yillarning boshida World Wide Web (WWW) yaratilishi bilan Internet keng ommaga mo‘ljallangan global tarmoqqa aylandi. WWW — bu gipermatn hujjatlarini bir–biriga bog‘lab, foydalanuvchilarga Internet orqali ma’lumot olish imkonini beruvchi tizimdir. WWWning asoschisi — Tim Berners–Lee, u 1989–yilda ushbu tizimni taklif qilgan.

Internetning tezkor rivojlanishi va ommalashuvi 90–yillarning o‘rtalaridan boshlab kuzatildi. Bu davrda ko‘plab veb–saytlar, onlayn xizmatlar va dasturlar paydo bo‘ldi. Internet texnologiyalari jadal rivojlanib, ijtimoiy tarmoqlar, bulutli xizmatlar, mobil Internet va boshqa zamonaviy Internet texnologiyalari yangi imkoniyatlarni taqdim etdi.

Bugungi kunda Internet turli sohalarda, jumladan ta'lim, savdo, moliya, kommunikatsiya va ko'ngilochar sohalarda keng qo'llaniladi. U insoniyatning kommunikatsiya madaniyatini o'zgartirdi va kundalik hayotning ajralmas qismiga aylandi.

Internetning rivojlanishi, ayniqsa 2000–yillarning boshlaridan keyin, raqamli texnologiyalarining keng tarqalishi va yangi innovatsiyalar bilan keskin tezlashdi. Bu davr mobaynida Internet nafaqat texnik imkoniyatlar jihatidan, balki ijtimoiy–iqtisodiy va madaniy o'zgarishlarga ham katta ta'sir ko'rsatdi.

Keng polosali va mobil ulanish: 2000–yillarda keng polosali (broadband) Internet ulanishining ommalashuvi va mobil qurilmalar — smartfonlar va planshetlarning paydo bo'lishi foydalanuvchilarning doimiy ravishda onlayn bo'lish imkoniyatlarini kengaytirdi. Bu o'zgarishlar kontentni iste'mol qilish tarzini, shuningdek, axborot almashinuvini va ijtimoiy aloqalarni tubdan o'zgartirdi.

Ijtimoiy tarmoqlar: Facebook, Twitter, Instagram kabi ijtimoiy tarmoqlarning paydo bo'lishi va keng tarqalishi foydalanuvchilarga o'zaro muloqot qilish, axborot va kontent almashish imkoniyatlarini taqdim etdi. Bu, o'z navbatida, jamiyatda axborotning tarqalishini va ijtimoiy harakatlar shakllanishini o'zgartirdi.

Bulutli xizmatlar va ma'lumotlarni saqlash: Google Drive, Dropbox kabi bulutli xizmatlar orqali foydalanuvchilarga istalgan joyda va vaqtda ma'lumotlariga kirish imkoniyati yaratildi. Bu, masofadan ishlash va o'qish imkoniyatlarini sezilarli darajada oshirdi.

Onlayn ta'lim va MOOCs: Coursera, edX, Udemy kabi platformalar orqali taqdim etiladigan onlayn kurslar va omma uchun ochiq onlayn kurslar (Massive Open Online Courses, MOOCs) ta'lim sohasida inqilobiy o'zgarishlar keltirib chiqardi. Endilikda, har bir kishi o'z uyidan chiqmasdan turib dunyoning istalgan universitetining kurslaridan foydalanishi mumkin.

Yirik ma'lumotlar va sun'iy intellekt: Internet makonida yig'ilayotgan katta hajmdagi ma'lumotlar (big data) va bu ma'lumotlarni tahlil qilishda sun'iy intellekt texnologiyalarining qo'llanilishi yangi tushuncha va imkoniyatlarni ochdi. Bu holat, xususan, shaxsiylashtirilgan marketing,

sogʻliqni saqlash sohasidagi yangiliklar va qaror qabul qilish jarayonlarida katta oʻzgarishlarni keltirib chiqardi.

Internetning rivojlanishida markaziy oʻrin tutgan yana bir muhim bosqich — *raqamli iqtisodiyotning kengayishi* va *kripto–valyutalarning* paydo boʻlishidir. Raqamli iqtisodiyot, onlayn tarzda bajariladigan iqtisodiy faoliyatni anglatadi. Bu oʻz ichiga elektron tijorat, raqamli moliya xizmatlari, onlayn ish topish platformalari va boshqalar kiradi.

E–tijorat, yaʼni onlayn savdo–sotiq, soʻnggi yillarda katta oʻsishni koʻrsatdi. Amazon, eBay, Alibaba kabi yirik onlayn savdo platformalari orqali foydalanuvchilar dunyoning istalgan nuqtasidan turib turli mahsulot va xizmatlarni sotib olish imkoniyatiga ega boʻldilar. Onlayn savdoning kengayishi juda qulayliklar yaratdi, lekin shu bilan birga doʻkonlar va anʼanaviy biznes modellari uchun qiyinchiliklar yaratdi.

Raqamli moliya sohasi ham Internet tufayli oʻsishi kuzatildi. Onlayn bank xizmatlari, toʻlov tizimlari, raqamli pul birliklari va moliyaviy texnologiyalar (FinTech) kabi yangiliklar paydo boʻldi. Bu imkoniyatlar moliyalashtirishni yanada osonlashtirdi va moliyaviy xizmatlarga kirishni kengaytirdi.

Kripto–valyutalar va *Blockchain texnologiyasi* ham Internetning rivojlanishida muhim bosqichlardan biridir. Bitcoin kabi kripto–valyutalar, ularning ortida turgan blockchain texnologiyasi bilan birgalikda, moliya va koʻplab boshqa sohalarda ishonch va shaffoflikni taʼminlashga qaratilgan. Bu texnologiyalar moliyaviy tizimga alternativ yaratdi va oʻzi bilan shaffoflik, desentralizatsiya va xavfsizlikni olib keldi.

Internetning rivojlanishi toʻxtovsiz davom etmoqda va kelajakda yana koʻplab yangilanishlar va oʻzgarishlarni keltirib chiqarishi kutilmoqda. Raqamli inqilobning ushbu davrida, texnologiya jamiyat va madaniyatning koʻplab qatlamiga chuqurroq singib bormoqda, yangi imkoniyatlarni yaratib, shu bilan birga yangi xavflar va qiyinchiliklarni ham keltirib chiqarmoqda.

Internetning kelajagi oʻzgaruvchan texnologiyalar va innovatsiyalarning yanada chuqur integratsiyasi bilan belgilanadi. *Raqamli* *ikkilikni* (digital divide) kamaytirish, *kiberxavfsizlikni* taʼminlash va *shaxsiy maʼlumotlarning xavfsizligini* kafolatlash kabi muhim masalalarni hal qilish

juda muhim ahamiyatga ega. Internet texnologiyalarining rivojlanishi ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sohalarda yangi imkoniyatlar yaratib, insoniyatning kelajagi uchun yangi yo‘nalishlarni ochmoqda.

Nazorat savollari

1. Internetning rivojlanishi qaysi o‘n yillikda boshlangan?
2. ARPANET nima va u Internet tarixida qanday rol o‘ynagan?
3. TCP / IP qachon va qanday qilib ARPANET uchun standart protokolga aylandi?
4. World Wide Web asoschisi kim va u bu g‘oyani qachon taklif qilgan?
5. 2000–yillarning boshlarida mobil Internet va ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi jamiyatga qanday ta’sir qildi?
6. Bulutli xizmatlar va ma’lumotlarni saqlashning afzalliklari nimada?

Test savollari

1. Internet rivojlanishining boshlanishi qaysi o‘n yillikka to‘g‘ri keladi?
A) 1950–yillar
B) 1960–yillar
C) 1970–yillar

Javob: B) 1960–yillar

2. ARPANET nima uchun muhim?
A) Ilk veb–brauzerni yaratdi
B) Ilk elektron pochta yubordi
C) Internetning birinchi protokol–asosidagi tarmog‘i

Javob: C) Internetning birinchi protokol–asosidagi tarmog‘i

3. TCP/IP protokoli ARPANETda qachon standart sifatida qabul qilindi?
A) 1969–yilda
B) 1980–yillar boshida
C) 1983–yilda

Javob: B) 1980–yillar boshida

4. World Wide Webni kim va qachon yaratgan?

A) Bill Gates, 1995–yilda

B) Steve Jobs, 1991–yilda

C) Tim Berners–Lee, 1989–yilda

Javob: C) Tim Berners–Lee, 1989–yilda

5. 2000–yillarda qanday texnologiyalar Internet rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi?

A) Telegraf va radio

B) Keng polosali va mobil ulanish

C) Mashinani o'qitish

Javob: B) Keng polosali va mobil ulanish

6. Qaysi ijtimoiy tarmoq ilk bor keng ommaga tanildi?

A) Instagram

B) Facebook

C) Twitter

Javob: B) Facebook

7. Bulutli xizmatlarning foydalanuvchilar uchun qanday afzalligi bor?

A) Faqat fayllarni saqlash

B) Istalgan joyda va vaqtda ma'lumotlarga kirish

C) Faqat veb–multimediya mavjudligi

Javob: B) Istalgan joyda va vaqtda ma'lumotlarga kirish

1.2. Elektron pochta

Elektron pochta (ingl. email, e–mail, electronic mail) — kompyuter tarmog'i (shu jumladan Internet) foydalanuvchilari o'rtasida elektron xabarlarni ("xatlar", "elektron pochta xabarlari" yoki "xabarlar" deb nomlangan) yuborish va qabul qilish texnologiyasi va xizmati.

Elektron pochtaning afzalliklari:

- ✓ Inson tomonidan osongina qabul qilinadigan va eslab qolinadigan **foydalanuvchi nomi@domen nomi** ko‘rinishidagi manzillar;
- ✓ oddiy va formatlangan matnlar, shuningdek ixtiyoriy fayllarni (matnli hujjatlar, mediafayllar, dasturlar, arxivlar va boshqalar) uzatish imkoniyati;
- ✓ serverlarning mustaqilligi (umuman olganda, ular bir–biriga to‘g‘ridan–to‘g‘ri murojaat qilishadi);
- ✓ xabarni yetkazib berishning ishonchliligi;
- ✓ insonlar va dasturlar tomonidan foydalanish qulayligi, xabarlarni uzatishning yuqori tezligi.

Elektron pochtaning kamchiliklari:

- ✓ spam (ommaviy reklama va virusli pochta xabarlari) kabi hodisaning mavjudligi;
- ✓ xabarni yetkazib berishda mumkin bo‘lgan kechikishlar (bir necha kungacha);
- ✓ bitta xabarning o‘lchamiga va pochta qutisidagi xabarlarning umumiy hajmiga cheklovlar.

Elektron pochta tizimi quyidagicha ishlaydi:

Xabar yaratish: foydalanuvchi elektron pochta mijozida yoki elektron pochta xizmatining veb–interfeysida matnli xabar yaratadi.

Xabar yuborish: foydalanuvchi qabul qiluvchining elektron pochta manzilini ko‘rsatadi va elektron pochta serverlari orqali yuboriladigan xabarni yuboradi.

Xabarni qabul qilish: xabar pochta serveriga yuboriladi, u erda qabul qiluvchi uni olmaguncha saqlanadi. Qabul qiluvchi elektron pochta mijozi yoki veb–interfeysi yordamida pochta qutisini tekshirishi va xabarni o‘qishi mumkin.

Xabarga javob: qabul qiluvchi xabarga asl jo‘natuvchiga yoki boshqa ko‘rsatilgan qabul qiluvchiga qaytariladigan yangisini yaratish orqali javob berishi mumkin.

Elektron pochtada himoya va xavfsizlik

Elektron pochtadan foydalanishning asosiy masalalaridan biri bu shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va uzatilayotgan ma’lumotlarning xavfsizligi. Pochta yuborish va qabul qilishda TLS (Transport Layer

Security) kabi shifrlashdan foydalanish ma'lumotlarni ushlab qolishdan himoya qilishga yordam beradi. Shuningdek, PGP (Pretty Good Privacy) va s/MIME (Secure/Multipurpose Internet Mail Extensions) kabi maxsus texnologiyalar mavjud bo'lib, ular foydalanuvchilarga elektron pochta xabarlarini maxfiylikni ta'minlash uchun shifrlashga imkon beradi.

Fishing va spam

Fishing va spam elektron pochta foydalanuvchilari uchun muhim muammo bo'lib qolmoqda. Fishing hujumlari odatda ishonchli tashkilotlardan yozishmalar sifatida niqoblangan soxta xabarlarni yuborish orqali parollar va kredit karta ma'lumotlari kabi foydalanuvchining shaxsiy ma'lumotlarini olishga qaratilgan. Spam—bu istalmagan xabarlar, ko'pincha reklama xarakteriga ega. Ko'pgina elektron pochta xizmatlari va mijozlari fishing va spamga qarshi vositalar va filtrlarni taklif qilishadi.

Bulutli xizmatlar va integratsiya

Gmail, Outlook.com va Yahoo!Mail kabi zamonaviy elektron pochta xizmatlari, nafaqat elektron pochta imkoniyatlarini, balki fayllarni, taqvimlarni va kontaktlarni saqlash uchun o'rnatilgan bulutli xizmatlarni ham taklif etadi, bu internetga ulangan har qanday qurilmadan ma'lumotlarni tashkil qilish va ularga kirishni osonlashtiradi. Hujjatlar, jadvallar va taqdimotlar kabi boshqa xizmatlar bilan integratsiya real vaqtda hamkorlik va ma'lumot almashish imkonini beradi.

Elektron pochta raqamli asrning eng muhim vositalaridan biri bo'lib qolmoqda. Uning evolyutsiyasi va turli xil onlayn xizmatlar bilan integratsiyasi uni shaxsiy, ta'lim va professional maqsadlar uchun ajralmas vositaga aylantiradi. Biroq, shaxsiy ma'lumotlaringizni himoya qilish va firibgarlikdan qochish uchun elektron pochtdan foydalanishda xavfsizlik va ehtiyot choralarini yodda tutish muhimdir.

O'zbekiston Respublikasi ham o'z milliy elektron pochtasiga ega.

uMail.uz elektron pochta xizmati. ID.UZ tizimida ro'yxatdan o'tgan har bir foydalanuvchi uMail.uz tizimida pochta qutisiga ega bo'lishi mumkin.

Asosiy afzalliklari:

- xatlar O‘zbekistonda joylashgan serverlar orqali almashishi ma’lumotlar almashish xavfsizligini ta’minlaydi;
- xalqaro trafikdan foydalanmaslik;
- pochtaga keluvchi xatlar to‘g‘risida ma’lumotni SMS–xabar orqali olish mumkinligi;
- ID.UZ tizimi bilan integratsiyasi Elektron hukumat axborot tizimlarida ishlatish imkonini beradi.

uMail.uz – bepul elektron pochta xizmati.

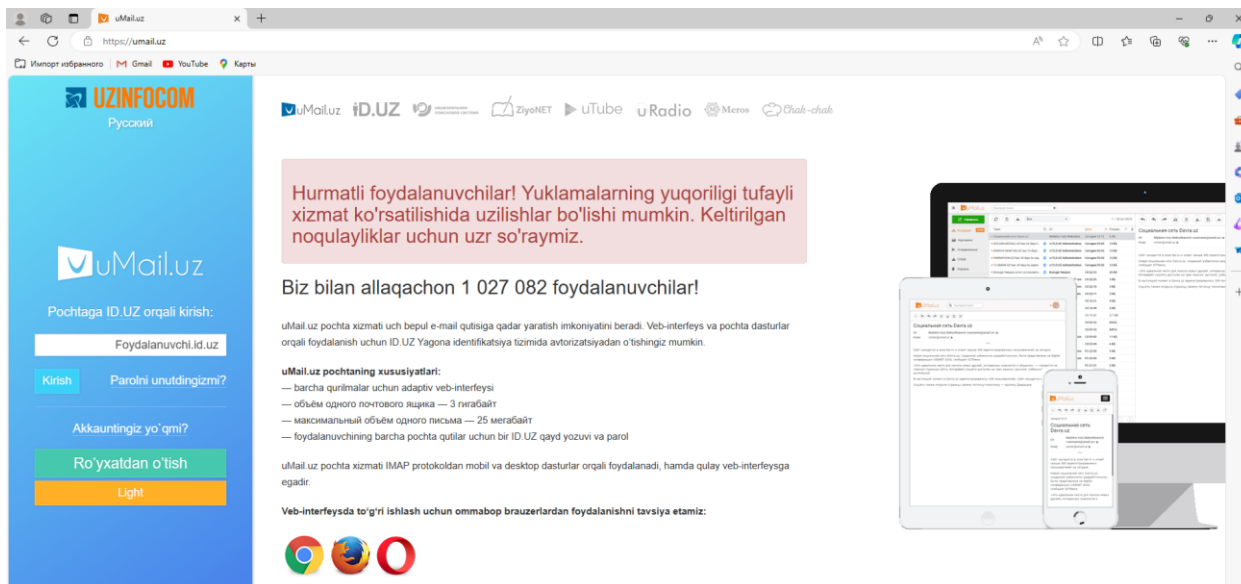
uMail.uz pochta barcha xohlovchilar uchun qulay interfeysga ega bo‘lgan, viruslar va spamdan ishonchli himoyalangan elektron pochta qutisini bepul taklif etadi.

Pochta xizmatining ba’zi qoidalar:

- pochta qutisini ochish uchun albatta ID.UZ tizimidan ro‘yxatdan o‘tishingiz kerak;
- bitta xatning maksimal hajmi 100 Mb;
- pochta qutisining maksimal hajmi 10 Gb;
- pochta qutisidan bir yildan ortiq foydalanilmasa u o‘chirib tashlanadi.

Xizmatning veb–interfeysidan ham, IMAP protokolidan foydalangan holda xatlarni sinxronlashtirish orqali foydalanuvchining kompyuterida pochta mijozi orqali ham foydalanish mumkin.

uMail.uz ning bosh sahifasi quyidagi 1.1–rasmda berilgan.

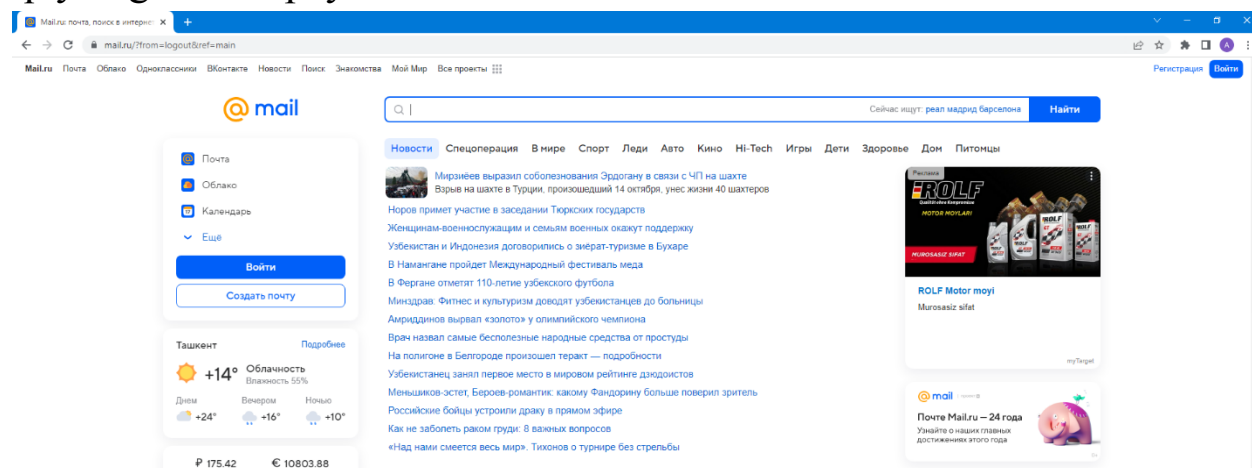

1.1–rasm. uMail.uz elektron pochta bosh sahifasi

Elektron pochta yaratish

Quyida biz mail.ru hamda umail.uz saytlarida elektron pochta yaratish jarayonini ko‘rib chiqamiz.

Mail.ru saytida yangi elektron pochta yaratish. Birinchi o‘rinda brauzerni ishga tushirib adreslar qatoriga mail.ru adresini yozamiz. Natijada quyidagi sahifa paydo bo‘ladi.

1.2–rasm. Mail.ru saytining bosh sahifasi ko‘rinishi

Bu sahifadan **Создать почту** tugmasiga bosamiz. Quyidagi sahifa hosil bo‘ladi.

Создание почтового ящика

Имя

Фамилия

Дата рождения

День

Месяц

Год

Пол

☐ Мужской

☐ Женский

Имя ящика

@mail.ru

Пароль

Сгенерировать надёжный пароль

Номер телефона

Указать резервную почту

+7

Создать

Нажимая «Создать», вы принимаете следующие [Условия использования](#)

1.3–rasm. Ro‘yxatdan o‘tish oynasi

Bu sahifada o‘zimiz haqimizda ma’lumotlarni kiritamiz. Bu yerda:

Masalan:

Имя – ism

Фамилия – familiya

Дата рождения – tug‘ilgan oy, kun, yil

Пол – jinsi

Имя ящика – elektron pochta uchun foydalanuvchi nomi(login)

Парол – elektron pochtaga kirish uchun parol

Номер телефона – telefon raqami

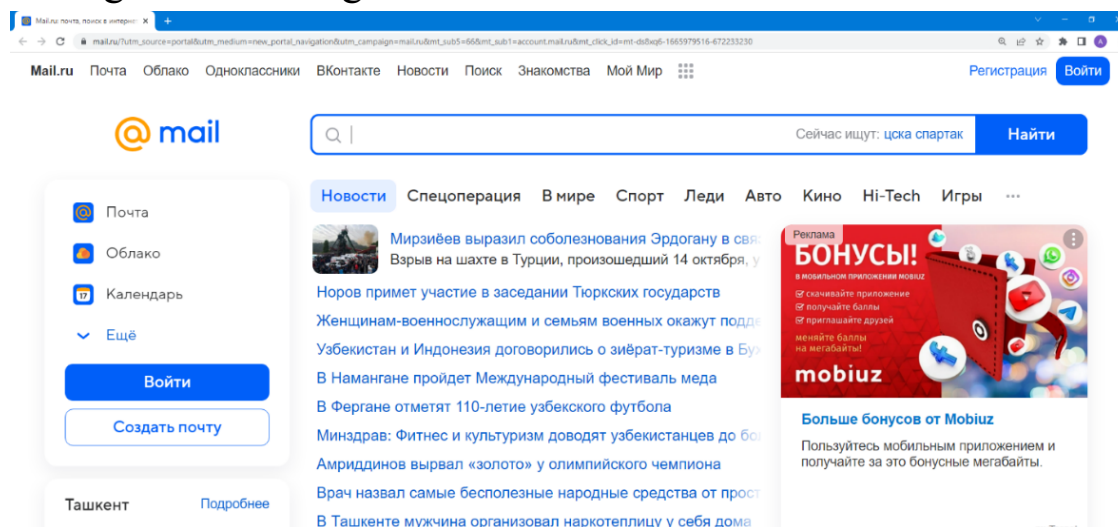
Shuni alohida ta’kidlash kerakki elektron pochta uchun parol kiritganimizda quyidagi tavsiyalarga amal qilish kerak bo‘ladi:

1. Парол uzunligi kamida 8 ta belgidan iborat bo‘lishi kerak.
2. Parolda katta va kichik lotin harflari, raqamlar hamda #,\$,%,- singari belgilardan foydalanish tavsiya etiladi. Chunki parol qanchalik murakkab bo‘lsa u shuncha xavfsiz hisoblanadi.
3. Parolda shaxsiy ma’lumotlar(ism, familiya, telefon raqam, tug‘ilgan sana) kiritish tavsiya etilmaydi

Ushbu maydonlarga kerakli ma’lumotlarni kiritib **Создать** tugmasi bosiladi. Natijada siz kiritgan telefon raqamiga pochta yaratishni yakunlash uchun tasdiqlash kodi yuboriladi. Tasdiqlash kodini kiritganimizdan so‘ng pochta yaratish jarayoni yakunlanadi.

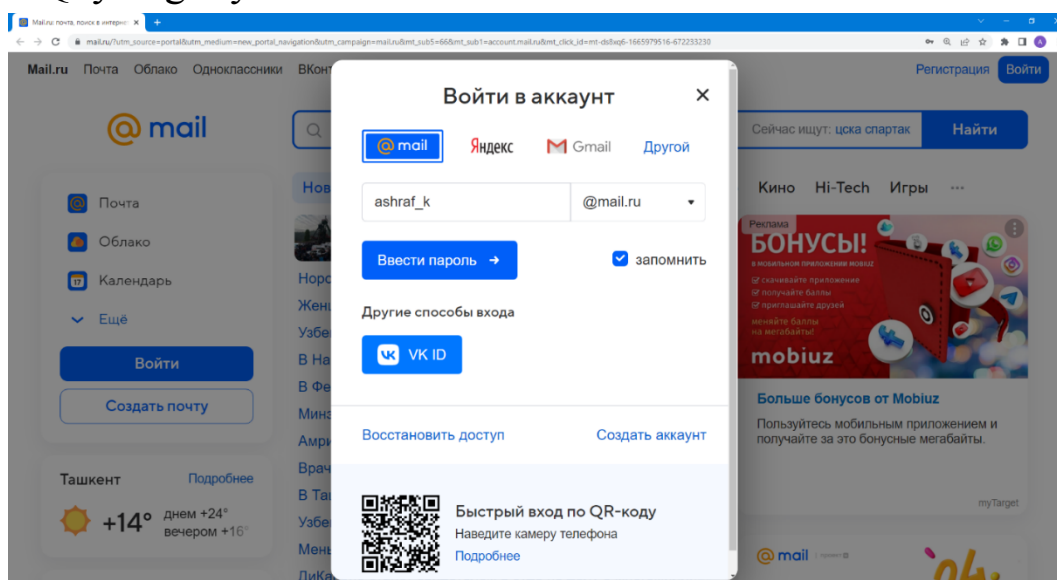
Yaratilgan pochtdan foydalanish quyidagicha:

1. Ixtiyoriy brauzerdan mail.ru saytiga kiring
2. Hosil bo‘lgan sahifaning yuqori chap burchagidagi Войти tugmasini bosing

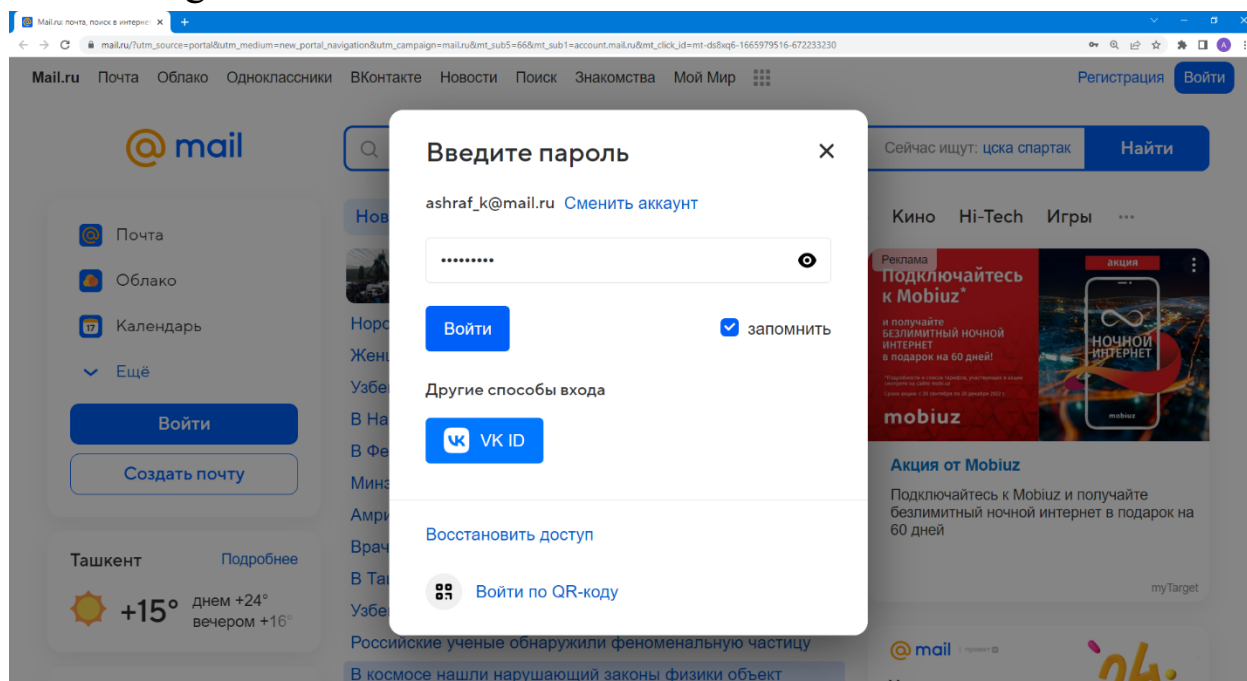
1.4–rasm. Mail.ru saytining bosh sahifasi

3. Quyidagi oyna hosil bo‘ladi

1.5–rasm. Elektron pochtaga kirish oynasi

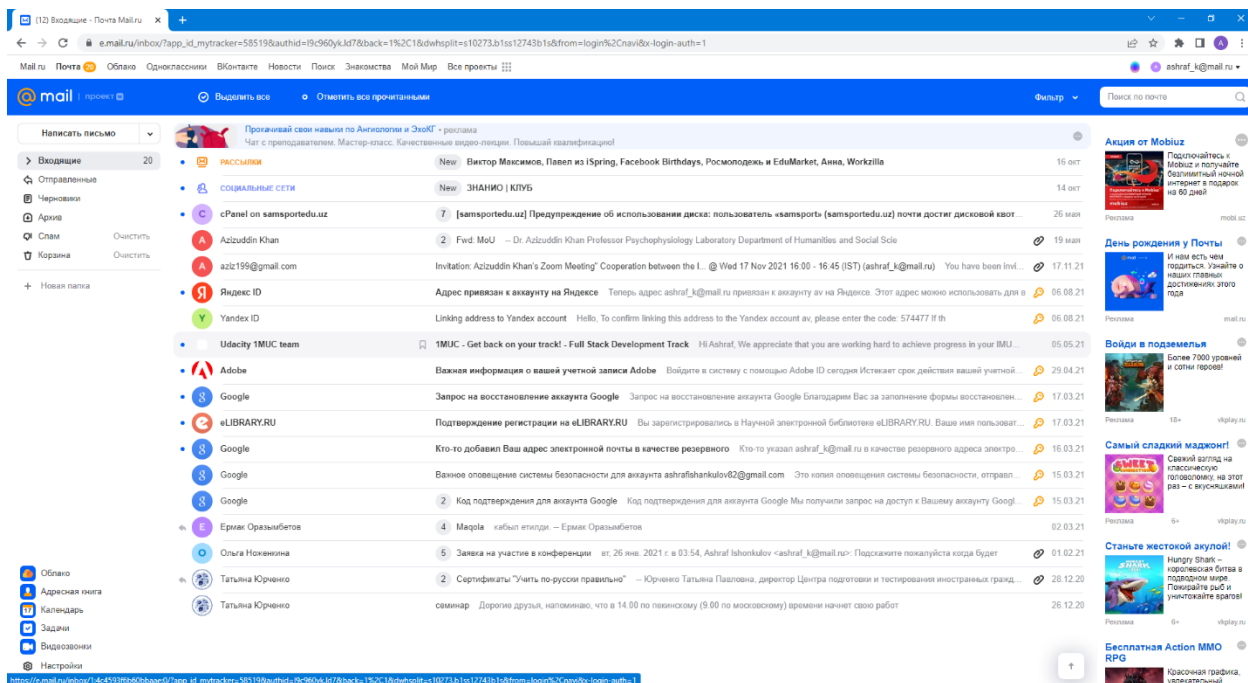
4. Bu oynada elektron pochta manzilini kiritib Ввести пароль tugmasi bosiladi

1.6–rasm. Parol kiritish oynasi

5. Parol kiritiladi va Войти tugmasi bosiladi

6. Quyidagi oyna hosil bo‘ladi

1.7–rasm. Pochta qutisi ko‘rinishi

Elektron pochta odatda quyidagi papkalar bo‘ladi:

Входящие – kiruvchi xabarlar saqlanadigan papka. Ushbu papkada sizga kelib tushgan xabarlar saqlanadi.

Отправленные – siz yuborgan xatlar saqlanadigan papka.

Черновики – qoralamalar. Yangi xabar yaratib uni yubormasak bunday xabarlar ushbu papkada saqlanadi.

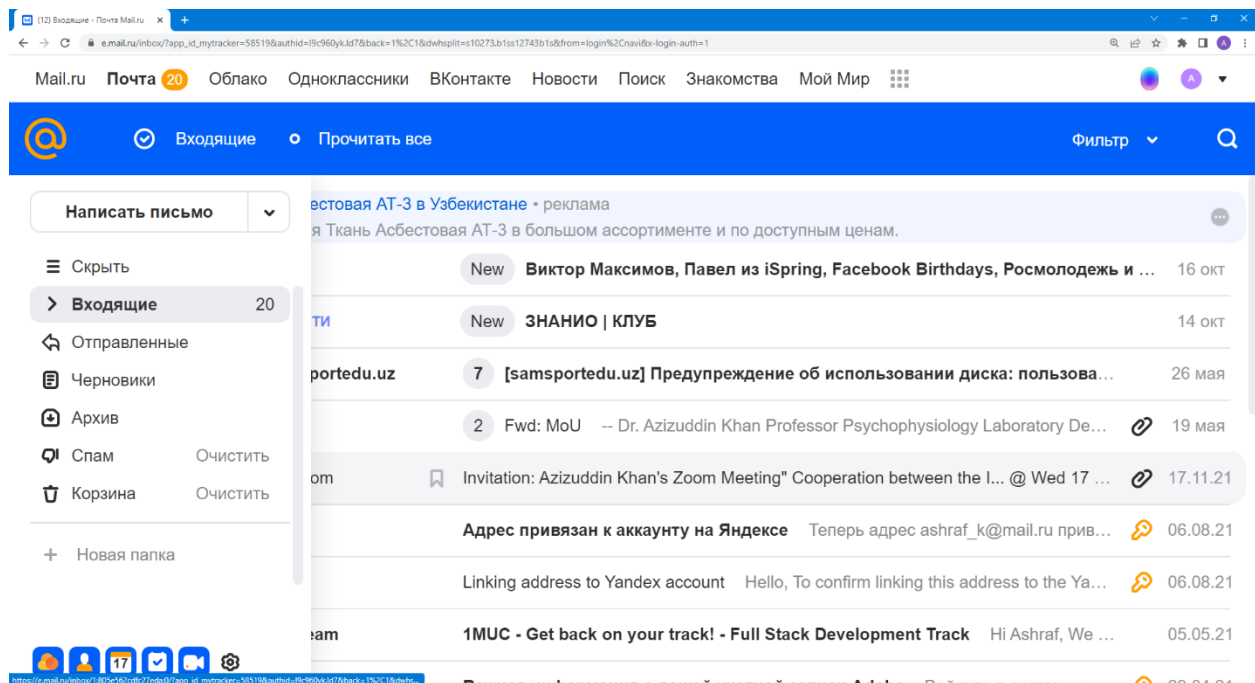
Архив – o‘qib bo‘lingan xabarlarni siz ushbu papkaga arxivlab qo‘yishingiz mumkin.

Спам –spam xabarlar saqlanadigan papka. Ushbu papkada turli xil reklama xususiyatidagi xabarlar yoki notanish manzillardan kelgan xabarlarni saqlanadi.

Корзина – o‘chirilgan xabarlar saqlanadigan papka.

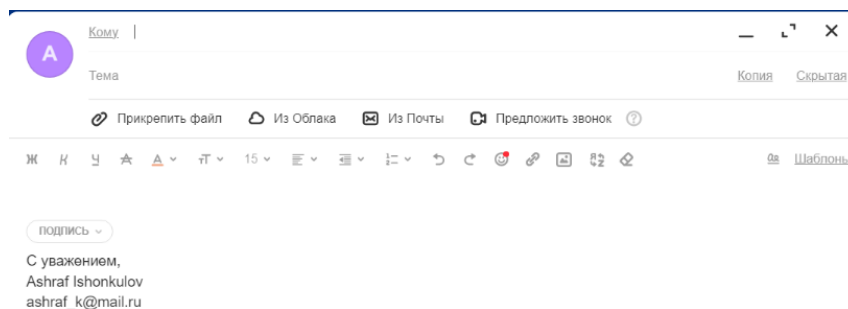
Yangi xabar yaratish quyidagicha amalga oshiriladi

1. Написать письмо tugmasi bosiladi

1.8–rasm. Kiruvchi xatlar papkasi

2. Quyidagi sahifa ochiladi

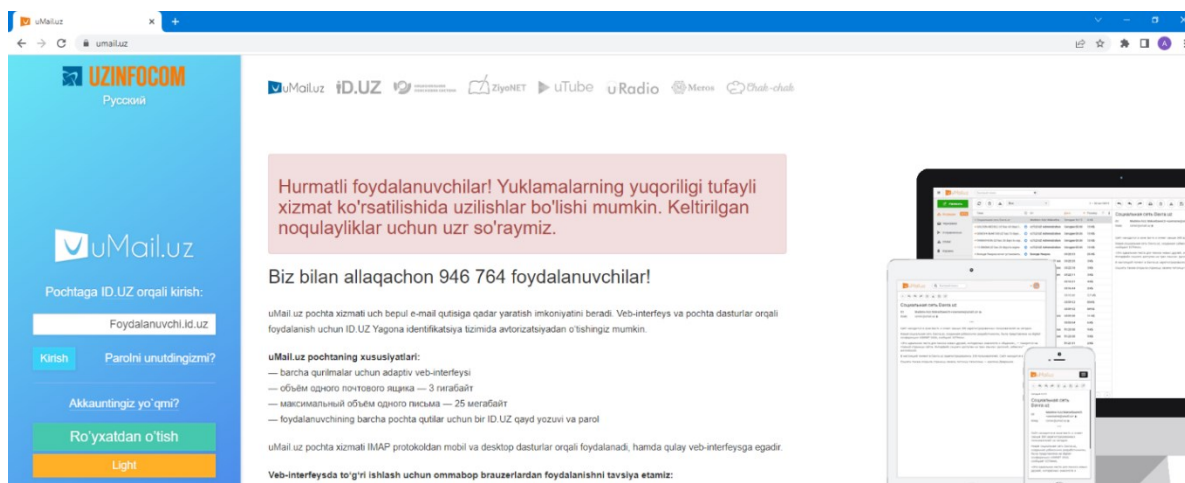
1.9–rasm. Yangi xat yaratish oynasi

3. Кому maydoniga qabul qiluvchining elektron pochta manzili kiritiladi
4. Тема maydoniga xabar mavzusi kiritiladi
5. Xabar matni kiritiladi
6. Agar siz xabarga biror hujjat yoki faylni biriktirmoqchi bo‘lsangiz
Прикрепить файл yozuvini bosib kerakli faylni tanlaysiz
7. Отправить tugmasi bosiladi

Endi umail.uz saytida elektron pochta yaratishni ko‘rib chiqamiz.

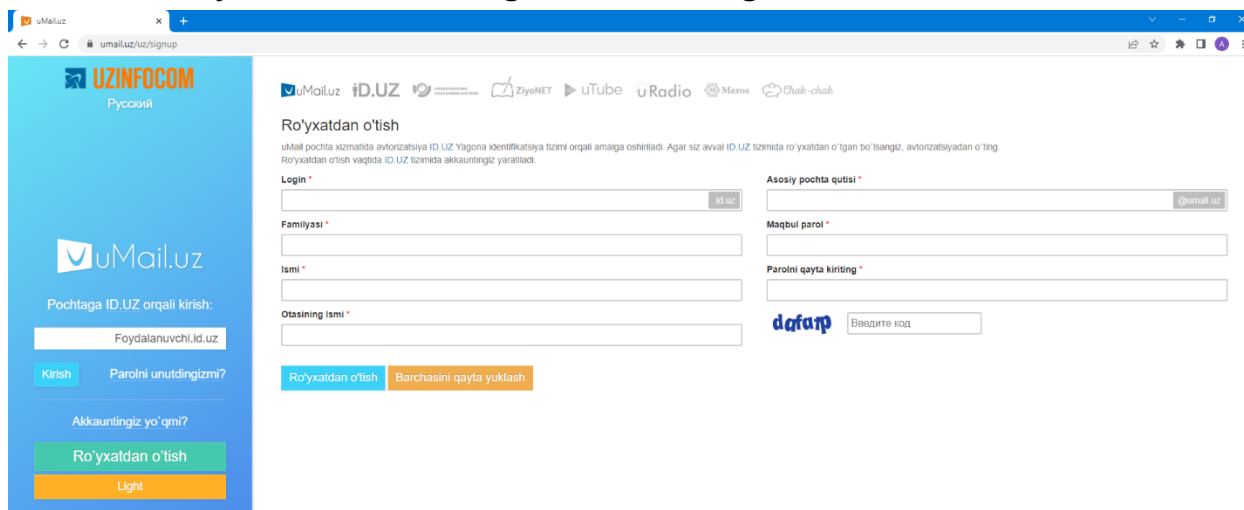
Elektron pochta yaratish quyidagicha amalga oshiriladi:

1. Ixtiyoriy brauzerda umail.uz saytini oching. Quyidagi sahifa hosil bo‘ladi

1.10–rasm. uMail.uz sayti bosh sahifasi

2. Ro‘yxatdan o‘tish tugmasini bosib

1.11–rasm. uMail.uz saytida elektron pochta yaratish

3. Ushbu sahifadagi maydonlarni to‘ldirib Ro‘yxatdan o‘tish tugmasini bosib

Umail.uz saytida yaratilgan elektron pochta ko‘rinishi va undan foydalanish tartibi yuqorida mail.ru saytida yaratilgan pochtdan foydalanish tartibiga o‘xshash bo‘lganligi uchun batafsil to‘xtalib o‘tmaymiz.

Ta'lim jarayonida elektron pochta imkoniyatlaridan foydalanish

O'quvchilar, o'qituvchilar va ma'muriy xodimlar o'rtasida ma'lumot almashish vositalarini taqdim etish orqali elektron pochta ta'lim jarayonida muhim rol o'ynaydi. Ta'lim kontekstida elektron pochtdan foydalanishning bir qator afzalliklari va o'ziga xos xususiyatlari mavjud.

Asosiy afzalliklari:

Yaxshilangan aloqa: elektron pochta xabarlar va hujjatlarni tez va samarali almashish imkonini beradi, bu esa o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilashni ta'minlaydi.

Resurslarning mavjudligi: o'qituvchilar elektron pochta orqali o'quv materiallari, tashqi manbalarga havolalar va uy vazifalarini osongina yuborishlari mumkin, bu esa barcha kerakli manbalarga o'quvchilar uchun qulay kirish imkonini beradi.

Moslashuvchanlik va harakatchanlik: internetga ulangan har qanday qurilmadan elektron pochta xabarlarini qabul qilish va yuborish qobiliyati bilan o'quv jarayoni yanada moslashuvchan bo'ladi. O'quvchilar topshiriqlar ustida ishlashlari va o'qituvchilar bilan nafaqat uydin yoki kutubxonadan, balki yo'lda ham muloqot qilishlari mumkin.

Arxivlash va boshqarish: elektron pochta aloqa va o'quv materiallarini arxivlashni osonlashtiradi, istalgan vaqtda muhim ma'lumotlarni tashkil qilish va ularga kirishni ta'minlaydi.

Barqarorlik: elektron hujjatlar va xabarlar orqali qog'ozdan foydalanishni kamaytirish barqarorlikka yordam beradigan yana bir muhim afzallikdir.

Mumkin bo'lgan qiyinchiliklar va tavsiyalar:

Haddan tashqari ko'p ma'lumot va spam: elektron pochta xabarlarining doimiy oqimi ma'lumotlarning haddan tashqari yuklanishiga olib kelishi mumkin. Xatlarni boshqarish uchun papkalar va filtrlar yaratish orqali pochta qutisini muntazam ravishda tartibga solish muhimdir.

Maxfiylik va xavfsizlik: o'quvchilar va xodimlarga elektron pochtdan xavfsiz foydalanish asoslarini, shu jumladan fishing hujumlari turlarini va murakkab parollardan foydalanishning ahamiyatini o'rgatish kerak.

Samarali aloqa: tushunmovchiliklarga yo‘l qo‘ymaslik uchun xabarlarni aniq va to‘g‘ri tuzishni, elektron pochta xabarlarini yuborish uchun to‘g‘ri vaqtni belgilashni o‘rganish muhimdir.

Suiiste’mol qilishdan saqlanish: shaxsiy hujumlar, spam va boshqa nomaqbul xatti–harakatlarning oldini olish uchun o‘quv jarayonida elektron pochtdan foydalanishning axloqiy qoidalarini ishlab chiqish va ularga rioya qilish kerak.

Xulosa qilib aytganda, elektron pochta zamonaviy o‘quv jarayonidagi muhim vosita bo‘lib, o‘quv materiallariga samarali ta’sir o‘tkazish va kirishni ta’minlaydi. To‘g‘ri foydalanish va tegishli xavfsizlik choralari bilan u ta’lim sifati va samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Nazorat savollari

1. Elektron pochta nima?
2. Elektron pochtdan foydalanishning afzalliklari nimada?
3. Elektron pochtda qanday kamchiliklar mavjud?
4. Elektron pochta tizimining asosiy bosqichlari qanday?
5. Qaysi texnologiyalar elektron pochtni himoya qilish va xavfsizligini ta’minlaydi?
6. Elektron pochta kontekstida fishing va spam nima?
7. Zamonaviy elektron pochta xizmatlari qanday imkoniyatlarni taklif etadi?
8. Nima uchun elektron pochtdan foydalanishda xavfsizlik choralariga e’tibor berish muhim?

Test savollari

1. Elektron pochta nima?
A) aloqa uchun sayt
B) Internet orqali foydalanuvchilar o‘rtasida elektron xabar almashish texnologiyasi va xizmati
C) shaxsiy kundalikni saqlash dasturi
Javob: B) Internet orqali foydalanuvchilar o‘rtasida elektron xabar almashish texnologiyasi va xizmati

2. Elektron pochta manzillari qanday kengaytmaga ega?

- A) *.com
- B) foydalanuvchi nomi@domen nomi
- C) # foydalanuvchi nomi.domen

Javob: B) foydalanuvchi nomi@domen nomi

3. Ushbu xususiyatlardan qaysi biri elektron pochtaning afzalliklari bilan bog‘liq emas?

- A) viruslarni yuborish va qabul qilish qobiliyati
- B) serverlarning mustaqilligi
- C) har qanday fayllarni yuborish qobiliyati

Javob: A) viruslarni yuborish va qabul qilish qobiliyati

4. Elektron pochta kontekstida baliq ovlash(Fishing) nima?

- A) baliq ovlash sport turi
- B) pochta serveridagi xato
- C) foydalanuvchining shaxsiy ma’lumotlarini olish uchun firibgarlik texnikasi

Javob: C) Foydalanuvchining shaxsiy ma’lumotlarini olish uchun firibgarlik texnikasi

5. Elektron pochta orqali uzatiladigan ma’lumotlarni himoya qilish uchun qanday texnologiya qo‘llaniladi?

- A) TLS
- B) GPS
- C) USB

Javob: A) TLS

6. Foydalanuvchilar istalmagan reklama xabarlarini oladigan hodisaning nomi nima?

- A) Fishing
- B) Xakerlik
- C) Spam

Javob: C) Spam

1.3. Ijtimoiy tarmoqlar

Ijtimoiy tarmoq (ingliz tilida SNS — social networking service)—muloqot qilish, tanishish, o‘xshash qiziqishlarga yoki oflayn aloqalarga ega bo‘lgan odamlar o‘rtasida ijtimoiy munosabatlarni o‘rnatish, shuningdek o‘yin–kulgi (musiqa, filmlar) va ish uchun ishlatiladigan onlayn platforma.

Ijtimoiy tarmoqlar 1995 yilda internet tarmog‘ida **Classmates.com** Amerika portali paydo bo‘lishi bilan ommalasha boshladi. Ushbu loyiha juda muvaffaqiyatli bo‘ldi, bu esa keyingi bir necha yil ichida o‘ndan ortiq shunga o‘xshash xizmatlarning paydo bo‘lishiga olib keldi. Ammo 2003–2004 yillarda AQShda **LinkedIn**, **MySpace** va **Facebook** ishga tushirilganda ijtimoiy medianing rasmiy boshlanish davri hisoblanadi. Internetning rus tilidagi segmentida **Odnoklassniki** va **Vkontakte** ko‘rinishidagi ijtimoiy tarmoqlar 2006 yildan boshlab ommalashib bormoqda.

Ijtimoiy tarmoqlarning salbiy tomonlari:

Ko‘p odamlar tushunmaydigan narsa shundaki, ular ijtimoiy tarmoqlarda joylashtirgan ma’lumotlar har kim tomonidan topilishi va ishlatilishi mumkin, albatta yomon maqsadlarda ham. Ijtimoiy tarmoqlarda shaxs haqidagi ma’lumotlarni ularning ish beruvchilari, qarindoshlari, jinoyatchilar va boshqa manfaatdor shaxslar topishi mumkin. Ba’zi ish beruvchilar ma’lumotlarning tarqalishini oldini olish uchun ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishni taqiqlashadi. Shuningdek, ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilari ta’qib, tanqid, "nomaqbul sharhlar" va asossiz mish–mishlarga duch kelishlari mumkin. Ijtimoiy tarmoqlarda muloqotga bog‘liqlik asosida psixosomatik kasalliklar namoyon bo‘lishi ma’lum.

Telegram – bepul dastur, tezkor aloqa almashish vositasidir. Har qanday sinxron tarzda bir necha qurilmalarga o‘rnatish mumkin, masalan, kompyuter, smartfon telefon, planshet, televizor shuningdek onlayn versiyalari ham mavjud. Shuningdek, foydalanuvchilar matn, tasvir, video, audio va ko‘p turdagi fayllarni (docx, rar, mp4, mp4 va hokazo), ovozli va video qo‘ng‘iroqlarni amalga oshirish, kanal va guruhlarda ovozli hamda video

muloqotlarda ishtirok etish hamda havolalarni kompyuterdan smartfonga yuborish qulay bo'lgan messenjer dastur.

Chat — ikki tomon o'rtasidagi yozishmalar.

Maxfiy chat — ikki nafar foydalanuvchining yozishmalari. Muloqot paytida xabarlar maxsus, takomillashtirilgan xavfsizlik protokoli bilan shifrlangan holda faqat ikkita mobil qurilma o'rtasida aloqa o'rnatiladi.

Guruhli chat — muloqot davomida uch yoki undan ortiq foydalanuvchilar o'rtasidagi yozishmalar.

Telegram boshqa messenjerlardan farqli botlar va kanallar yaratish imkoniyati mavjud.

Botlar –Telegram messenjeri dasturining ichidagi foydalanuvchilarning savollariga javob berish, ma'lumot qidirish, mijozlarga maslahat berish imkonini beruvchi dastur. Kanallar — bu unga a'zo bo'lgan cheksiz foydalanuvchilarga xabar yuborish imkonini beruvchi chatlar. Ular blog va yangiliklar tasma-sining aralashmasidir.

Kanallar — esa o'zida ko'pgina foydalanuvchilarni jamlab, ularga ma'lumotlar almashish joy. Telegramning rivojlanishi ko'plab ilmiy–ommabop kanallarning paydo bo'lishiga olib keldi. Bu esa ixtiyoriy soha mutaxassislari shu jumladan sport mutaxassislari sport turi bo'yicha alohida shaxsiy kanalini yuritishi hamda faoliyatidagi yangiliklar, fikrlar va yutuqlarini e'lon qilib borish imkoniyatiga ega bo'ldi.

Telegramning rivojlanishi ko'plab ilmiy–ommabop kanallarning paydo bo'lishiga olib keldi. Bu esa ixtiyoriy soha mutaxassislari shu jumladan sport mutaxassislari sport turi bo'yicha alohida shaxsiy kanalini yuritishi hamda faoliyatidagi yangiliklar, fikrlar va yutuqlarini e'lon qilib borish imkoniyatiga ega bo'ldi.

Sport sohasi yoki turlari bo'yicha kanal ochishda eng muhim nom tanlash, ya'ni tanlangan nom tizimda mavjudlaridan ajralib turishi, sifatini ifodalashi va sohaga doir ma'lumotlar berilishi haqidaligini bildirishi hisoblanadi.

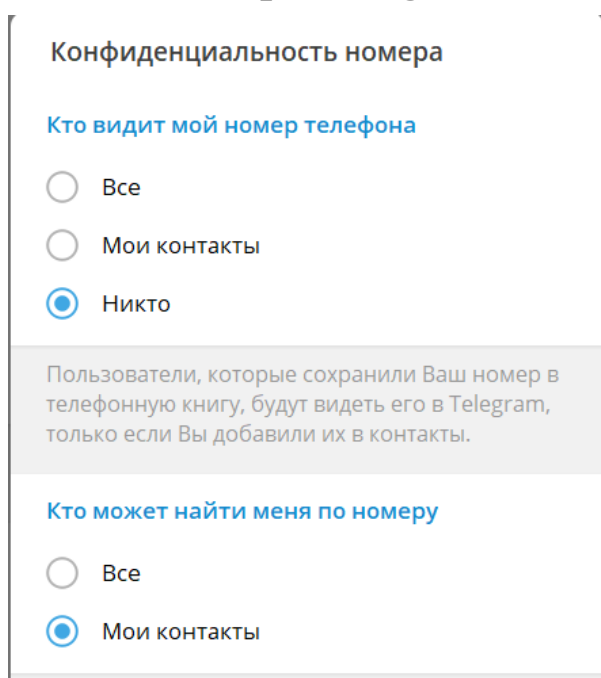
Telegramda maxfiylik sozlamalari

Bugungi raqamli dunyo shaxsiy xavfsizlikka ko'proq e'tibor berishni talab qiladi, ayniqsa Telegram kabi mashhur messenjerlar haqida gap

ketganda. Shaxsiy ma'lumotlaringizni maksimal darajada himoya qilish uchun Telegramda maxfiylikni qanday o'rnatishni ko'rib chiqamiz.

Telegram, boshqa har qanday zamonaviy messenjer singari, matnli xabarlar va fotosuratlardan tortib aloqa ma'lumotlari va shaxsiy fayllargacha bo'lgan ko'plab shaxsiy ma'lumotlarni saqlaydi. Ma'lumotlar buzilishi tez-tez uchrab turadigan raqamli asrda shaxsiy ma'lumotlaringizni ishonchli himoya qilish juda muhimdir. To'g'ri sozlangan maxfiylik sozlamalari sizning faoliyatingiz va shaxsiy ma'lumotlaringizni kim ko'rishini nazorat qilishga yordam beradi, kiruvchi aloqalarning oldini oladi va mumkin bo'lgan tahdidlardan himoya qiladi.

Telefon raqamining ko'rinishini sozlash

The screenshot shows the Telegram settings for phone number privacy. It is titled "Конфиденциальность номера" (Number Privacy). Below the title, it asks "Кто видит мой номер телефона" (Who can see my phone number) with three radio button options: "Все" (All), "Мои контакты" (My contacts), and "Никто" (Nobody). The "Никто" option is selected. Below this, a grey box contains the text: "Пользователи, которые сохранили Ваш номер в телефонную книгу, будут видеть его в Telegram, только если Вы добавили их в контакты." (Users who have saved your number in their phone book will be able to see it in Telegram, only if you have added them to your contacts). At the bottom, it asks "Кто может найти меня по номеру" (Who can find me by number) with two radio button options: "Все" (All) and "Мои контакты" (My contacts). The "Мои контакты" option is selected.

Sizning telefon raqamingiz Telegram hisob qaydnomangizning kaliti va boshqa foydalanuvchilar sizni aniqlashning asosiy usullaridan biridir. Shuning uchun sizning telefon raqamingizni kim ko'rishini nazorat qilish juda muhimdir. Telefon raqamiga kirishni sozlash sizga kiruvchi qo'ng'iroqlar va xabarlardan qochish, shuningdek, istalmagan qo'ng'iroq yoki firibgarlikka duchor bo'lish xavfini kamaytirish imkonini

beradi.

Telefon raqamiga kirishni sozlash uchun Настройки → Конфиденциальность и безопасность → Номер телефона (Sozlamalar → Maxfiylik va xavfsizlik → telefon raqami)ga o'ting. Bu yerda siz raqamingizni ko'rishi mumkin bo'lgan shaxslarni cheklashingiz mumkin: "Все—barcha", "Мои контакты — mening kontaktlarim" yoki "Никто — hech kim"ni tanlang.

Guruhlar va kanallarga taklifnomalarni boshqarish

Группы и каналы

Кто может приглашать меня в группы и каналы

☐ Все

☐ Мои контакты

☒ Никто

Добавить исключения

Всегда разрешать [Добавить](#)

Этим пользователям будет разрешено или запрещено добавлять Вас в группы и каналы независимо от настроек выше.

[Отмена](#) [Сохранить](#)

Telegramdagi guruhlar va kanallar aloqa va ma'lumot almashish uchun ajoyib vositadir. Biroq, agar siz roziligingizsiz guruhlariga qo'shila boshlasangiz, ular spam yoki keraksiz ma'lumotlar manbai bo'lishi mumkin. Sizni kim qo'shishi mumkinligini nazorat qilish nafaqat kiruvchi bildirishnomalar oqimini kamaytiradi, balki shaxsiy va axborot xavfsizligingizni ham oshiradi.

Sizni guruhlariga kim qo'shishi mumkinligini boshqarish uchun **Настройки** →

Конфиденциальность и

безопасность → **Группы и каналы** (Sozlamalar → Maxfiylik va xavfsizlik → guruhlar va kanallar)ga o'ting va kirishni o'zingiz xohlagan tarzda sozlang.

Onlayn holatingizning ko'rinishini boshqarish

Время захода

Кто видит время последнего захода

☐ Все

☐ Мои контакты

☒ Никто

Без подписки Premium Вы не будете видеть появление в сети и время последнего захода пользователей, от которых скрыли свои. Вместо точного времени будет видно примерное значение (недавно, на этой неделе, в этом месяце).

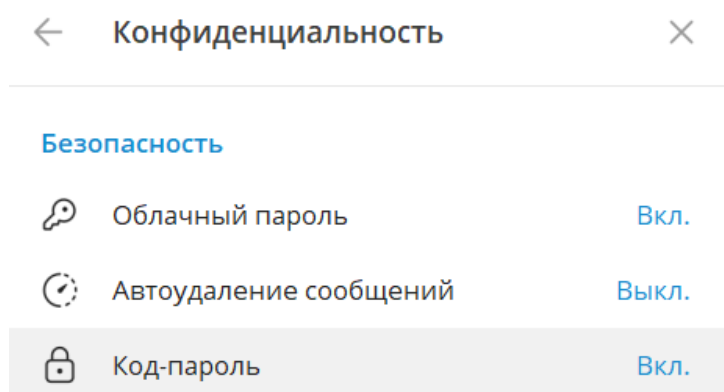
Sizning onlayn holatingizning ko'rinishi kichik narsaga o'xshab ko'rinishi mumkin, ammo bu sizning shaxsiy hayotingiz uchun katta ahamiyatga ega. To'g'ri sozlashlarsiz, har qanday foydalanuvchi oxirgi marta qachon onlayn bo'lganingizni kuzatishi mumkin, bu esa istalmagan e'tiborga yoki hatto ta'qibga olib kelishi mumkin. Oxirgi tashrif vaqtini

kim ko'rishi mumkinligini sozlash uchun **Настройки** → **Конфиденциальность** и **безопасность** → **Последний раз онлайн** (Sozlamalar → Maxfiylik va xavfsizlik → oxirgi marta onlayn) orqali oxirgi tashrifingiz haqidagi ma'lumotlarni cheklang.

Hisob qaydnomasi xavfsizligi: ikki faktorli autentifikatsiya

Ikki faktorli autentifikatsiya hisobingizni ruxsatsiz kirishdan himoya qilishning eng ishonchli usullaridan biridir. Ushbu usul standart paroldan tashqari ikkinchi himoya qatlamini qo'shadi, bu sizning shaxsiy ma'lumotlaringizga kirishni istagan potentsial tajovuzkorlar uchun yuqori himoya vazifasini bajaradi. Telegramda ikki faktorli autentifikatsiya har safar yangi qurilmadan hisobingizga kirishga urinayotganda so'raladigan qo'shimcha parolni kiritishni o'z ichiga oladi. Bu shuni anglatadiki, kimdir sizning asosiy parolingizni bilsa ham, sizning xabarlaringiz, fotosuratlaringiz va shaxsiy ma'lumotlaringizga kirish ikkinchi darajadagi himoya tufayli xavfsiz bo'lib qoladi.

Buning uchun Настройки → Конфиденциальность и безопасность → Облачный пароль (Sozlamalar → Maxfiylik va xavfsizlik → ikki bosqichli tekshirish) orqali ikki faktorli autentifikatsiyani yoqishni unutmang. Bu sizning hisobingiz xavfsizligini sezilarli darajada oshiradi.

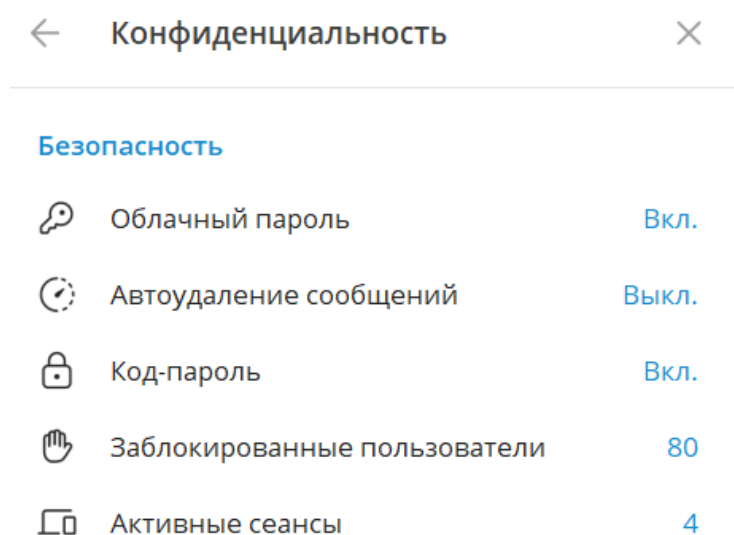
Ikki faktorli autentifikatsiyadan foydalanish Hisobingizning xavfsizlik darajasini sezilarli darajada oshiradi. Ushbu himoya usuli butun dunyo bo'ylab kiberxavfsizlik bo'yicha mutaxassislar tomonidan fishing va boshqa kiberhujumlardan himoya qilishning asosiy usullaridan biri sifatida faol tavsiya etiladi. Ushbu xususiyatni yoqish Telegramda raqamli xavfsizligingizni ta'minlash uchun oddiy, ammo kuchli qadamdir.

Telegramda faol sessiyalarni qanday boshqarish mumkin?

Telegramdagi faol sessiyalarni boshqarish sizning hisobingiz xavfsizligini ta'minlashning asosiy jihati hisoblanadi. Telegramga har safar yangi qurilmadan yoki yangi ilova orqali kirganingizda yangi sessiya yaratiladi. Agar sizning qurilmalaringizdan biriga kirish yo'qolsa yoki kimdir sizning hisobingizdan ruxsatsiz foydalansa, faol sessiyalarni nazorat

qilish sizga ushbu sessiyalarni tezda aniqlash va to'xtatish imkonini beradi va shu bilan shaxsiy ma'lumotlaringizni kiruvchi kirishdan himoya qiladi.

Buning uchun Настройки → Конфиденциальность → Устройства (Sozlamalar → Maxfiylik → Qurilmalar)ga o'ting. Ushbu bo'limda siz hozirda hisobingizga kirish huquqiga ega bo'lgan barcha qurilmalar ro'yxatini, shu jumladan oxirgi faoliyat vaqti va qurilmaning joylashuvi haqidagi ma'lumotlarni ko'rasiz. Agar biron bir shubhali yoki noma'lum qurilmalarni ko'rsangiz, "Sessiyani tugatish" tugmasini bosish orqali ushbu seanslarni darhol tugatishingiz mumkin.

Faol seanslarni muntazam ravishda kuzatib borish va boshqarish mumkin bo'lgan ma'lumotlar buzilishining oldini olishga yordam beradi va hisobingizni ruxsatsiz kirishdan himoya qiladi. Agar siz ijtimoiy media yoki messengerlaringizga kirish uchun jamoat yoki boshqa birovning qurilmalaridan tez-tez foydalansangiz, bu ayniqsa muhimdir. Sessiyalarni boshqarish har bir kirishni nazorat ostida ushlab turish imkonini beradi, bu sizning Telegram hisobingiz uchun yuqori darajadagi xavfsizlikni ta'minlaydi.

Telegramda maxfiylik va xavfsizlikni sozlash shunchaki ixtiyoriy xususiyat emas; bu raqamli asrda shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish haqida qayg'uradigan har bir kishi uchun zarur qadamdir. Hisobingizni himoya qilish uchun mavjud bo'lgan barcha vositalar va xususiyatlardan foydalanish ma'lumotlarning buzilishi va ruxsatsiz kirish xavfini sezilarli darajada kamaytirishi mumkin. Sozlamalaringizni muntazam yangilab

turing, faol seanslarni kuzatib boring va ikki faktorli autentifikatsiya va chat himoyasini unutmang.

Sport ta'lim jarayonida Telegram messenjerdan foydalanib har bir sport turi bo'yicha alohida chatlarni yaratish, bu esa sportda Telegram tarmog'ini targ'ibotchi sifatida yoshlarini jipslashtirish, tarmoqda sportga oid ommabop guruhlar orqali sportni respublikamizda yanada rivojlantirishda bevosita xizmat qiladi.

Facebook dunyo bo'ylab har kuni millionlab odamlar kiradigan raqamli ijtimoiy tarmoq. Facebook ijtimoiy tarmoq veb-sayti Garvard talabalarining shaxsiy foydalanishi uchun 2004 yilda tashkil etilgan va ko'plab tillarga tarjima qilingan.

Facebook ijtimoiy tarmoq o'z foydalanuvchilariga sharhlar, fotosuratlar, havolalar, foydalanuvchilar orasida jonli videolarni, jonli suhbatlashishlari va fikr almashish imkon beradigan juda ko'p turli xil vositalarga ega platformadir.

Facebook ijtimoiy tarmoqda akkaunt yaratish facebook.com manzildagi sayt orqali ro'yxatdan o'tiladi.

Sport ta'lim jarayonida Facebook ijtimoiy tarmoqlarda har bir sport turi bo'yicha alohida chatlarni yaratish bu yesa sportda Facebook ijtimoiy tarmoqni targ'ibotchi sifatida yoshlarini jipslashtirish, tarmoqda sportga oid ommabop guruhlar orqali sportni respublikamizda yanada rivojlantirishda bevosita xizmat qiladi.

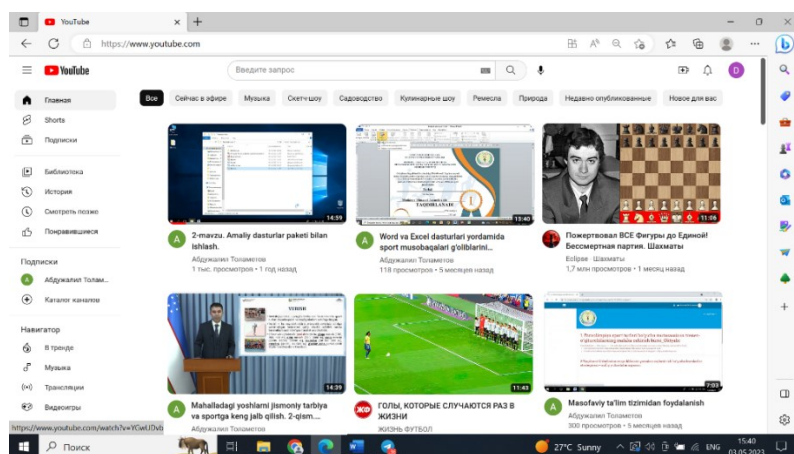
YouTube, LLC–videomateriallar hostingini taqdim etuvchi Websayt. YouTubedan foydalanish qulay va ko'rish osonligi tufayli juda ham mashhur va kirib ko'ruvchilari soni ko'pligi bo'yicha jahonda uchinchi o'rinda turadigan saytdir. Saytda professional videolavhalar, havaskor videolar va videobloglar taqdim etilgan ijtimoiy video portal.

YouTube platformasi 2005–yilda PayPalning ning sobiq xodimlari — Javed Karim, Chad Hurley, Steve Chenlar tomonidan ishlab chiqilgan va 2005–yilning 14–fevralida ro'yxatdan o'tkazilgan.

YouTube video portalda Google akkaunt ega bo'lgan foydalanuvchilar akkaunt doirasida faqat bitta shaxsiy kanal ochish va uni yuritish mumkin.

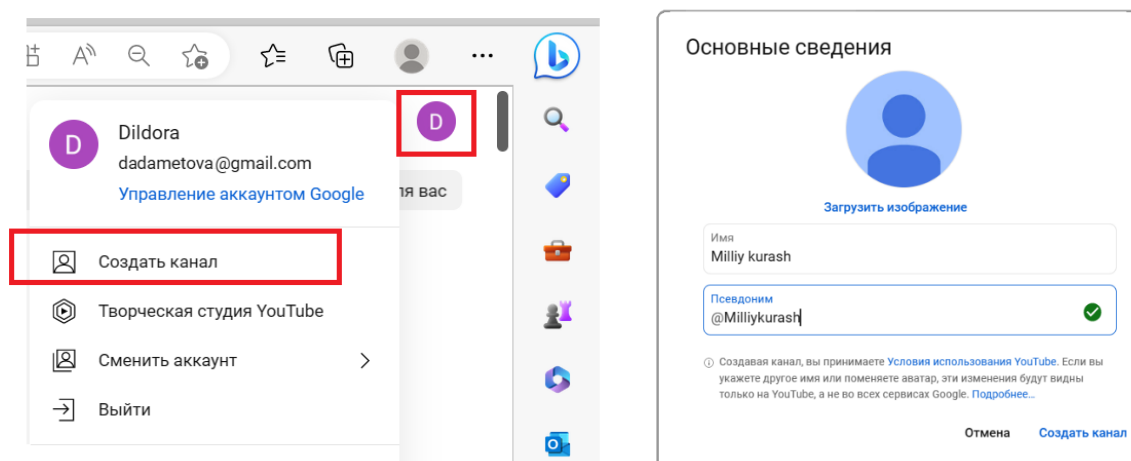
Shuningdek, kanal nomi hamda belgisi avtomatik tarzda Google profilidan oladi.

YouTubeda kanal ochish. Ixtiyoriy brauzerning manzil maydonchasiga youtube.com adresini yozamiz. Natijada 1.12–rasmda ko‘rsatilgan sahifa ochiladi.

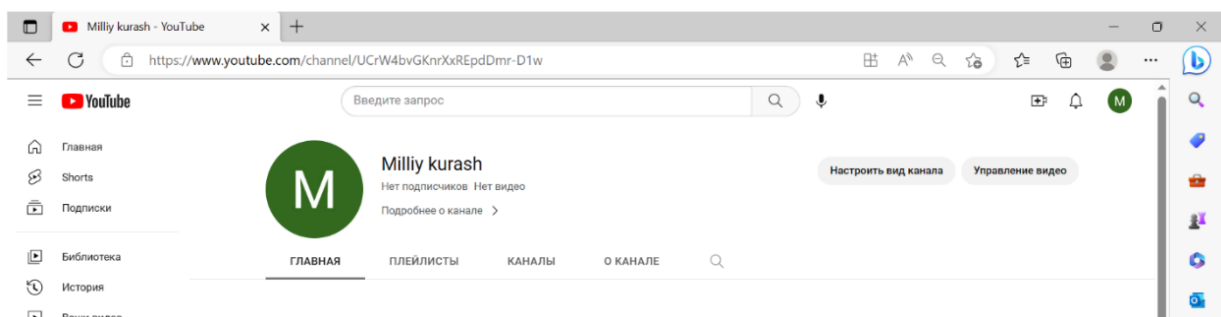
1.12. YouTube video portalı

Ochilgan YouTube video portalning sahifa interfeysining yuqori o‘ng burchagidagi Google akkaunt profili belgisi ustiga sichqonchanning chap tugmasi bosilganda qo‘shimcha kontekst menyusidagi **“Создать канал”** (Kanal yaratish) matn ustiga bosilganda **“Основные сведения”** (Asosiy ma’lumotlar) muloqot oyna ochiladi (1.13–rasm).

1.13rasm. YouTube video portalida kanal yaratishning kontekst menyusi

Ochilgan **“Основные сведения”** (Asosiy ma’lumotlar) muloqot oynasida yaratilayotgan kanal nomi kiritiladi masalan, **“Milliy kurash”** va **“Создать канал”** (Kanal yaratish) tugmasi bosilganda shaxsiy kanal yaratiladi (1.14–rasm).

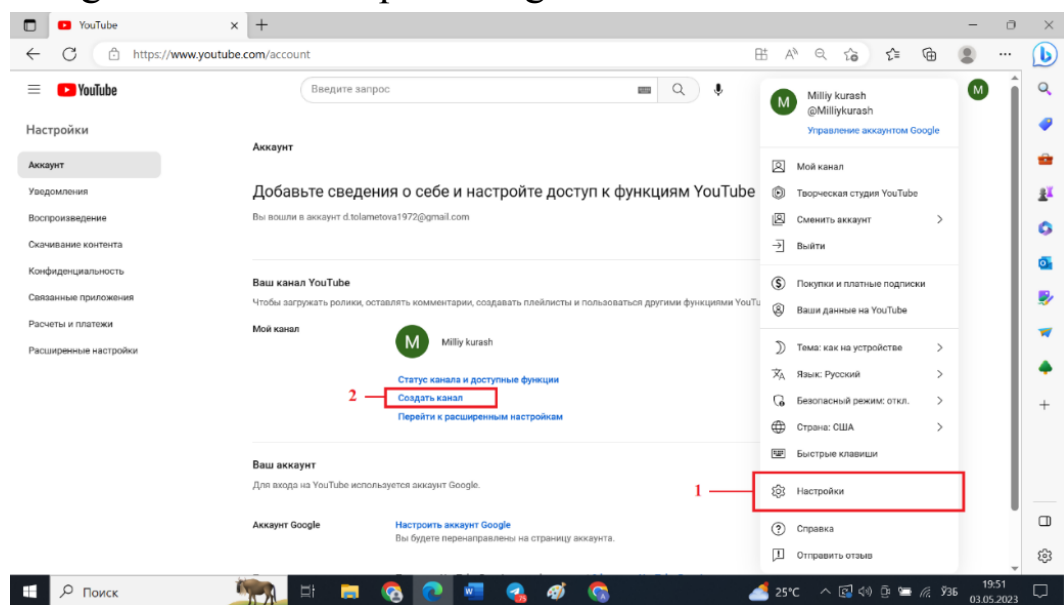

1.14–rasm. YouTube video portalida “Milliy kurash” nomli shaxsiy kanal sahifasi

Shuningdek, YouTube video portalning 90 kun davomida 3 marta kanal nomi o‘zgartirish uchun ruxsat beradi.

YouTube video portalda yaratilgan shaxsiy kanal Google akkaunt ma’lumotlari bilan bog‘langan bo‘ladi. Shaxsiy kanal bir qancha cheklashlar mavjud, ko‘plab imkoniyatlardan foydalanish va ko‘pchilik jalb qilish uchun brend¹ kanal yaratish kerak.

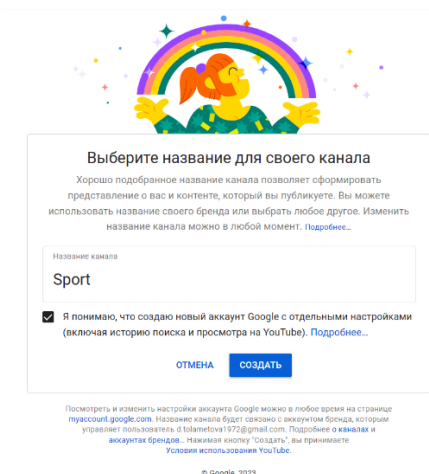
Brend kanal ochish uchun YouTubedagi shaxsiy kanalga akkaunt menyusidagi sozlamalari orqali amalga oshiriladi.

1.15–rasm. YouTubedagi brend kanal yaratish uchun sozlamalari

Akkauntidagi sozlamalari bo‘limida “Создать канал” (Kanal yaratish) tanlanadi hamda ochilgan sahifada yaratilishi kerak bo‘lgan yangi kanal nomini kiritib “Создать” (Yaratish) tugmasi bosiladi (1.16–rasm).

¹ **Brend** (inglizcha: brand [brænd]) — tamg‘a, belgi. (Brend — bu bir ma’lumotni boshqa bir ma’lumotlardan ajratib turuvchi nom, atama, dizayn, belgi yoki boshqa xususiyat...)

1.16–rasm. YouTubedagi brend kanalni nomlash

Shu tartibda yangi brend kanal yaratiladi.

Ijtimoiy tarmoqlardan sport o‘quv mashg‘ulot jarayonida foydalanish ma’lumotlar almashinuviga yordam beradi, shug‘ullanuvchilarning o‘quv mashg‘ulot faoliyatiga bo‘lgan qiziqishi va mashg‘ulot samaradorligini oshiradi, ijodiy qobiliyat va qiziqishni rivojlantirishni rag‘batlantiradi. Bu omillarning barchasi kelajakda sport yutuqlarini egallashda ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Jismoniy tarbiya va sport sohasida ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish bo‘yicha tavsiyalar

Ijtimoiy media sportchilar, murabbiylar, jamoalar, muxlislar va tashkilotlar uchun noyob imkoniyatlarni taqdim etadigan jismoniy tarbiya va sportning ajralmas vositasiga aylandi. Ulardan foydalanish marketing va brendlashdan tortib, o‘rganish va jamoatchilik bilan aloqalargacha bo‘lgan turli xil maqsadlarni o‘z ichiga oladi. Ijtimoiy tarmoqlar sportga sezilarli ta’sir ko‘rsatgan bir nechta asosiy yo‘nalishlar:

Reklama va marketing

Brendni mustahkamlash: sportchilar va jamoalar o‘zlarining brendlarini shakllantirish va qo‘llab–quvvatlash uchun ijtimoiy tarmoqlardan foydalanadilar, shu bilan birga o‘ziga xos xususiyatlar va yutuqlarga e’tibor berishadi.

Tadbirlarni reklama qilish: tashkilotlar va klublar ko‘proq tomoshabinlar va ishtirokchilarni jalb qilish orqali musobaqalar, o‘yinlar va boshqa tadbirlarni samarali reklama qilishlari mumkin.

Homiylarni jalb qilish: ijtimoiy tarmoqlarda faol ishtirok etish sportchilar va jamoalarning potensial homiylar va sheriklar uchun jozibadorligini oshiradi.

Aloqa va o‘zaro ta’sir

Muxlislar bilan muloqot: ijtimoiy tarmoqlar sportchilar va jamoalarga muxlislar bilan bevosita muloqot qilish, ularning sodiqligi va faolligini oshirish imkonini beradi.

Tajriba almashish: murabbiylar, jismoniy tarbiya bo‘yicha mutaxassislar va sportchilar boshqalarga ta’lim berish va ilhom berish orqali o‘z bilimlari va tajribalarini baham ko‘rishlari mumkin.

Hamjamiyatlarni yaratish: ijtimoiy tarmoqlar hamfikir jamoalarni shakllantirishga yordam beradi, bu yerda a’zolar maslahatlar, fikr–mulohazalar almashishlari va bir–birlarini qo‘llab–quvvatlashlari mumkin.

O‘qitish va trening

O‘quv qo‘llanmalari: murabbiylar va o‘qituvchilar o‘quv videolari va maqolalarini joylashtirish orqali sportchilarga o‘yin texnikasi va taktikasini yaxshilashga yordam beradi.

Onlayn mashg‘ulotlar: mutaxassislar va fitnes bloggerlari keng auditoriya uchun mavjud bo‘lgan onlayn mashg‘ulotlarni o‘tkazadilar.

Tahlil va sharhlar

Obunachilarning fikr–mulohazalari: obunachilarning sharhlari va fikr–mulohazalari o‘quv dasturlari, marketing strategiyalari va mahsulotlarini yaxshilash uchun qimmatli ma’lumot bo‘lishi mumkin.

Ma’lumotlarni tahlil qilish: ijtimoiy platformalarga o‘rnatilgan tahlil vositalari yordamida sport tashkilotlari auditoriyasi, uning afzalliklari va xatti–harakatlari to‘g‘risida ma’lumot olishlari mumkin, bu esa tarkib va o‘zaro ta’sir strategiyalarini optimallashtirishga yordam beradi.

Ishga qabul qilish va karyera

Karyera qurish: ko‘pgina sportchilar uchun ijtimoiy media kelajakdagi murabbiylar, jamoalar yoki homiylarga ularning yutuqlari, ko‘nikmalari va imkoniyatlarini namoyish etadigan portfelga aylandi.

Universitet va professional jamoalarga yollash: murabbiylar va skautlar potensial nomzodlarni topish va baholash uchun ijtimoiy tarmoqlardan faol foydalanadilar.

Ijtimoiy tarmoqlar sport olamidagi o‘zaro ta’sir chegaralarini sezilarli darajada kengaytirib, uni yanada qulayroq va inklyuziv qildi. Ijobiy va professional onlayn imijni saqlab qolish zarurligini yodda tutish kerak, chunki ijtimoiy media jamoat maydonidagi sportchilar va tashkilotlarning idrokiga ham ta’sir qilishi mumkin.

Nazorat savollari

1. Ijtimoiy tarmoq nima?
2. Internetda ijtimoiy tarmoqlarni ommalashtirish qachon va qaysi loyiha bilan boshlangan?
3. Ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishning qanday kamchiliklari mavjud?
4. Telegram nima va u o‘z foydalanuvchilariga qanday imkoniyatlarni taqdim etadi?
5. Telegram boshqa messenjerlardan nimasi bilan farq qiladi?
6. Telegramda guruh suhbat va maxfiy suhbat nima?
7. Telegramda botlar qanday rol o‘ynaydi?

Test savollari

1. Ijtimoiy tarmoqlar internetda qachon ommalasha boshladi?
A) 1980 yilda
B) 1995 yilda
C) 2003 yilda
2. Qaysi ijtimoiy tarmoq AQShda ijtimoiy medianing rasmiy boshlanish davrini belgiladi?
A) Classmates.com
B) LinkedIn
C) MySpace va Facebook

Javob: C) MySpace va Facebook

3. Ijtimoiy tarmoqlarning salbiy tomonlaridan biri bu...

- A) Yopiq ma'lumotlar almashinuvi
- B) Ma'lumotlarning xavfsizligi
- C) Ma'lumotlarning har kim tomonidan topilishi mumkinligi

Javob: C) Ma'lumotlarning har kim tomonidan topilishi mumkinligi

4. Telegram foydalanuvchilarga qanday qulayliklar yaratadi?

- A) Faqat matnli xabarlar yuborish
- B) Botlar va kanallar yaratish imkoniyati
- C) Faqat ovozli qo'ng'iroqlarni amalga oshirish

Javob: B) Botlar va kanallar yaratish imkoniyati

5. Botlar Telegramda qanday vazifani bajaradi?

- A) Ma'lumot qidirish va mijozlarga maslahat berish
- B) Xabar yuborish va qabul qilishni taqiqlash
- C) Faqat ovozli xabarlar yuborish

Javob: A) Ma'lumot qidirish va mijozlarga maslahat berish

6. Kanallar Telegramda qanday maqsadga xizmat qiladi?

- A) Faqatgina shaxsiy muloqot
- B) Cheksiz foydalanuvchilarga xabar yuborish imkoniyati
- C) Mahsulot sotish

Javob: B) Cheksiz foydalanuvchilarga xabar yuborish imkoniyati

II BOB. DAVLAT AXBOROT RESURSLARI VA INTERAKTIV XIZMATLAR

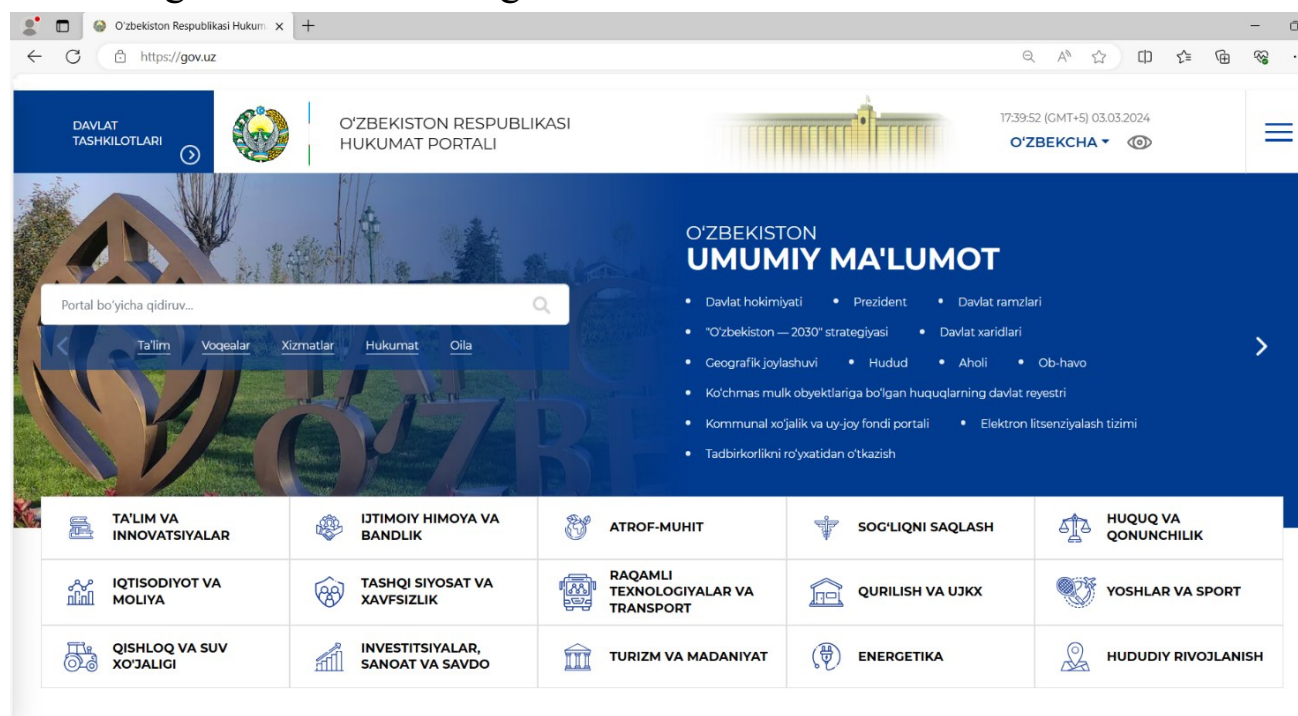
2.1. O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portal

O‘zbekiston Respublikasining Hukumat portal O‘zbekiston Respublikasi Hukumatining Internet tarmog‘idagi rasmiy davlat axborot resursi hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasining Hukumat portalining tashkil etilishi va qo‘llab-quvvatlanishi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016–yil

3–iyundagi 188–son qaroriga muvofiq amalga oshirilyapti.

O‘zbekiston Respublikasining Hukumat portal davlat organlarining, shuningdek yuridik va jismoniy shaxslar o‘rtasidagi elektron–axborot hamkorligi infratuzilmasining tizim tashkil etuvchi elementi hisoblanadi.

2.1.–rasm. O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portal bosh sahifasi

Asosiy maqsadlari

Fuqarolar va xo‘jalik sub’ektlariga hokimiyat va boshqaruvi organlari tomonidan taqdim etiladigan axborot resurslari va xizmatlarining hajmini oshirishga mo‘ljallangan ixtisoslashtirilgan axborot tizimini yaratish;

O'zbekiston Respublikasi Hokimiyatining faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlar bilan ta'minlash, O'zbekiston Respublikasining Hukumat portali maqsadli auditoriyasini zarur muassasalar bilan o'zaro aloqa qilish jarayonlari va imkoniyatlari to'g'risida, fuqarolarning majburiyatlari va huquqlarining kelib chiqishi to'g'risida, davlat hokimiyati organlarining faoliyati to'g'risidagi axborotlardan to'liq, tezkor va foydalanishda qulayligi, davlat hokimiyati organlari va boshqaruvining rasmiy pozitsiyasini aks ettiruvchi keng ko'lamdagi axborotlar bilan ta'minlash;

Cheklangan xizmatlanishga mo'ljallangan axborotga kiritilgan ma'lumotlardan tashqari, tegishli axborot resurslarini joylashtirish va tashkil etish yo'li bilan fuqaro va tashkilotlarni davlat ijro hokimiyati organlarining faoliyati to'g'risidagi rasmiy axborotga kirishini ta'minlash;

Davlatlararo axborotlar almashinuvining intensivlikatsiyasi;

O'zbekiston Respublikasining xalqaro nufuzini oshirish va milliy iqtisodiyotimizga investitsiyalarni jalb etish uchun shart-sharoitlarni yaratish;

Asosiy funktsiyalari:

davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining axborot hamjihatligini ta'minlash;

ma'lumotlarni belgilangan formatdagi taqdimida davlat muassasalari o'rtasida «hukumat» darajasida axborotlarni gorizont al almashinuvi;

ma'lumotlarning markazlashtirilgan bazasiga kirish asosida yagona axborot resurslaridan birgalikda foydalanish;

iqtisodiy, huquqiy, statistik, elektoral axborotlar bilan vertikal axborot almashinuvi;

davlat-jamiyat hamjihatligini ta'minlash;

davlat-fuqaro;

davlat-iqtisodiy munosabatlar subyektlari;

davlat-jamoat institutlari (siyosiy, diniy, milliy, madaniy, notijorat va h.k. tashkilotlar va birlashmalar);

tashqi auditoriyaga mo'ljallangan, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining ko'psonli axborot resurslariga, idoralarning «yoyilgan» serveriga kirishning yagona nuqtasini yaratish;

davlat institutlarining faoliyati to'g'risida axborotlarni taqdim etish;

huquqiy axborotga kirishni ta'minlash(respublika, mintaqaviy qonunchilik, vazirlik va idoralarning normativ aktlari);

davlatda «Global axborotlashgan jamiyat»ga mos munosabatlarni bunyod etish va shakllantirishga ko'maklashish;

davlat institutlarining ishlash samaradorligini oshirish;

idoraviy va byurokratik to'siqlarni engib o'tishga ko'maklashish;

davlat xizmatining obro'si va nufuzini oshirish.

Portaldan foydalanish imkoniyatlari:

Ushbu portal undan foydalanish imkoniyatlarini yuqori darajada ta'minlashni hisobga olgan holda loyihalashtirilgan va ishlab chiqilgan. Bunda turli xil funksiyalar va buyruqlar, grafik belgilar va rasmlarni ishlatmagan holda, bevosita HTMLG'CSS texnologiyalari bilan ishlab chiqilgan.

Ushbu portal Butunjahon o'rgimchak to'ri Konsorsiumi (W3C) tomonidan ishlab chiqilgan barcha qoidalarga to'liq amal qilgan holda yaratilgan. Konsorsium tomonidan ishlab chiqilgan ushbu qoidalar 14 ta banddan iborat bo'lib, ular 3 ta birlamchi guruhlariga bo'lingan: birinchi guruh qoidalariga amal qilish majburiy, ikkinchi guruh qoidalariga amal qilish lozim, yetarli darajada standartlarga mos kelish uchun uchinchi guruh qoidalariga amal qilish tavsiya etiladi.

W3C qoidalariga javob berish darajasiga ko'ra barcha saytlar toifalarga bo'linadi. A toifasi birinchi guruh qoidalariga to'liq javob berishni anglatadi, AA toifasi birinchi va ikkinchi guruh qoidalariga, AAA toifasi barcha guruh qoidalariga javob berishni anglatadi. Ushbu portal kamida A toifasida, va asosan AA toifasiga javob berish darajasida ishlab chiqilgan. Qo'shimcha ma'lumotlarni "W3C foydalanish imkoniyatlari qoidalari" bo'limida topishingiz mumkin.

Rasmlardan foydalanish:

Portaldagi barcha rasmlar alt text deb nomlanadigan muqobil ta'rifli matn bilan ta'minlangan. Bundan tashqari barcha asosiy HTML teglar tegishli rol atributi bilan ta'minlangan bo'lib bu turli xil matn uquvchi brauzerlar, skrinriderlar va boshqa yordamchi texnologiyalar tomonidan tushunarli bo'lishini ta'minlaydi. Portalda uning yuklanish vaqtini

qisqartirish, hajmini kamaytirish maqsadida rasm ko'rinishidagi fayllarni iloji boricha kam ishlatishga harakat qilingan.

Shriftlar hajmini o'zgartirish va brauzerlar aro moslik:

Portalda brauzer orqali hajmini o'zgartirish imkoniyati mavjud bo'lgan shriftlar qo'llangan. Internet Explorer brauzerida shrift hajmini o'zgartirish uchun Prosmotr (View) bo'limiga kirib Razmer teksta (Text Size) bo'limosti tanlash va eng kichik (Smallest) hajmdan to eng katta (Largest) hajmgacha istalganini tanlash mumkin. Portalda shriftlar o'rtacha (Medium) hajmda berilgan.

Mozilla Firefox brauzerida shrift hajmini o'zgartirish uchun Prosmotr (View) > Masshtab (Zoom) bo'limiga kirib Uvelichit (Zoom In), Umenshit (Zoom Out) yoki Uvelichit tolko tekst (Zoom Text Only) funktsiyalaridan foydalanish mumkin. Matnni dastlabki hajmiga qaytarish uchun Sbros (Reset) bo'limini tanlash lozim. Ushbe portal undagi elementlar hajmini istalgan tarzda o'zgartirish imkoniyatlari bilan birga yaratilgan.

Portal ushbu brauzerlarga mos kelishi bo'yicha tekshirishlardan o'tgan: IE8Q, Firefox 3Q, Opera 9Q, Safari 4Q, Chrome. Shu bilan birga portalning faqat matndan tashkil topgan ko'rinishiga ham ega bo'lib, ushbu ko'rinish ham zamonaviy brauzerlar hamda skrinriderlarga mos kelishi bo'yicha tekshirishlardan o'tgan.

Nazorat savollari

1. O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali qanday hujjat asosida tashkil etilgan?
2. O'zbekiston Respublikasi Hukumat portalini tashkil etishning asosiy maqsadi nima?
3. O'zbekiston Respublikasi Hukumat portal qanday asosiy funksiyalarni bajaradi?
4. O'zbekiston Respublikasi hukumati portali o'z foydalanuvchilariga qanday imkoniyatlarni taqdim etadi?
5. Portalni rivojlantirish uchun qanday texnologiyalar qo'llanilgan?

Test savollari

1. O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali nima?

- A) yangiliklarni nashr etish uchun veb–sayt
- B) internetdagi rasmiy davlat axborot resursi
- C) davlat xizmatchilari uchun ijtimoiy tarmoq

Javob: B) internetdagi rasmiy davlat axborot resursi

2. O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portalini tashkil etish to‘g‘risida qaror qachon qabul qilindi?

- A) 2015–yilda
- B) 2016–yil 3–iyunda
- C) 2017–yilda

Javob: B) 2016–yil 3–iyunda

3. O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portalining asosiy maqsadlari nima?

- A) davlat organlari faoliyati samaradorligini oshirish
- B) fuqarolar va xo‘jalik yurituvchi subyektlarga axborot resurslari va xizmatlarini taqdim etish
- C) yuqorida aytilganlarning barchasi to‘g‘ri

Javob: C) yuqorida aytilganlarning barchasi to‘g‘ri

4. O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali qanday vazifalarni bajaradi?

- A) davlat organlari o‘rtasida axborot almashinuvi
- B) huquqiy ma’lumotlarga kirishni ta’minlash
- C) ikkala funksiya ham to‘g‘ri

Javob: C) ikkala funksiya ham to‘g‘ri

5. Portalni ishlab chiqishda qanday texnologiyalar ishlatilgan?

- A) HTML va CSS
- B) Java va Python
- C) C++ va C#

Javob: A) HTML va CSS

6. O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portalı qanday standartlarga javob beradi?

- A) Jahon savdo tashkiloti standartlari
- B) Interpol Standartlari
- C) Butunjahon Internet konsorsiumi (W3C) standartlari

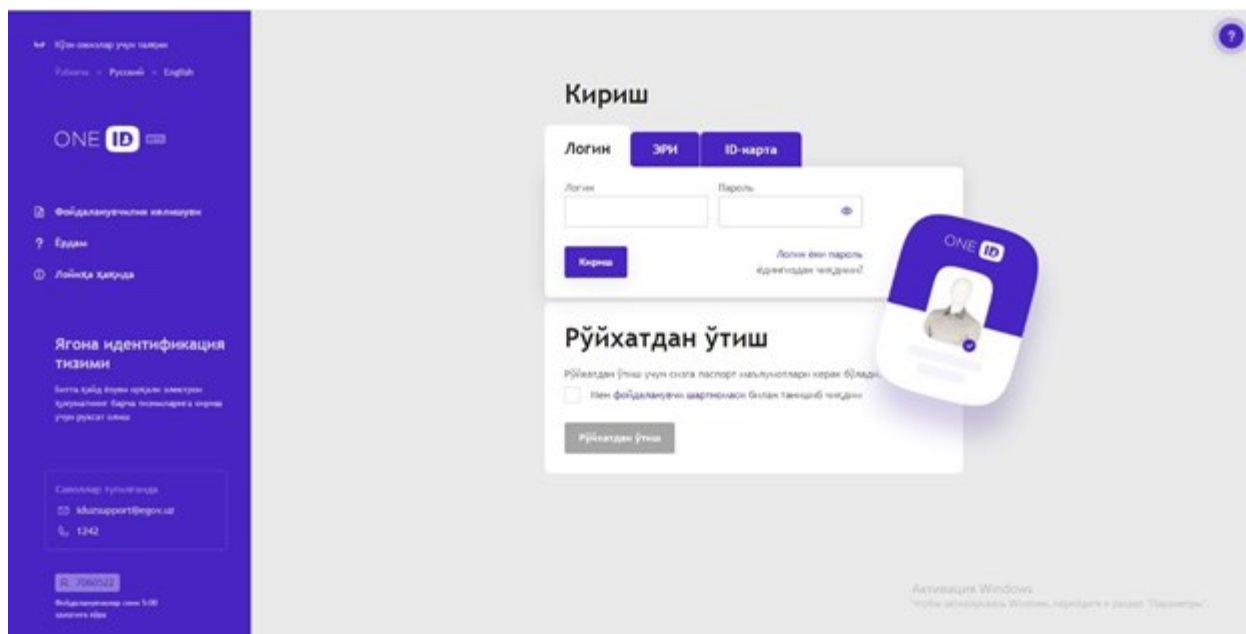
Javob: C)Butunjahon Internet konsorsiumi (W3C) standartlari

2.2. Yagona identifikatsiya tizimi(OneID)

Yagona identifikatsiya tizimi (YAIT) OneID davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari va tijorat tashkilotlarining turli veb-saytlari va portallariga barcha foydalanuvchilar uchun qulay foydalanish uchun mo‘ljallangan.

OneID veb–saytlarga bir qator xizmatlarni taqdim etish uchun foydalanuvchilarni aniqlash imkonini beradi. Buning uchun foydalanuvchilar o‘zlarining shaxsiy ma’lumotlarini YAIT OneID–da, jumladan login, parol, to‘liq ism, JSHSHIR va hokazolarni oldindan ro‘yxatdan o‘tkazishlari kerak.

Veb–saytga kirish uchun foydalanuvchi OneID–da o‘z shaxsiy kabinetidan foydalanuvchi nomi va parolni kiritishi kerak. Shundan so‘ng, tizim kiritilgan ma’lumotlarning muvofiqligini tekshiradi va autentifikatsiya natijasini foydalanuvchi identifikatori bilan birga qaytaradi.

2.2.–rasm. OneID portalı bosh sahifasi

OneID shuningdek, veb–saytlarga bir martalik parol va elektron raqamli imzo yordamida foydalanuvchilarning qo‘shimcha autentifikatsiyasini amalga oshirish imkoniyatini beradi. Buning uchun so‘rov parametrlarida qulay autentifikatsiya turini ko‘rsatishingiz kerak.

Xavfsizlik va haqiqiylik

Yagona identifikatsiya tizimida shaxs haqiqiyligini tasdiqlash uchun foydalanuvchi elektron raqamli imzoni taqdim etishi kerak. Shunday qilib, haqiqiy shaxsning Internetdagi foydalanuvchi bilan yozishmalari ta‘minlanadi. Bu eng ilg‘or davlat xizmatlarini onlayn tarzda ko‘rsatish imkonini beradi. Bundan tashqari, jismoniy va yuridik shaxslarning markaziy ma‘lumotlar bazalari bilan integratsiyalashganligi sababli barcha shaxsiy ma‘lumotlaringizni to‘ldirishga hojat qolmaydi – aktual ma‘lumotlar avtomatik ravishda yuklanadi va o‘z vaqtida yangilanadi (masalan, familiya yoki ro‘yxatga olish manzili o‘zgartirilganda).

Bitta akkaunt — barcha elektron hukumat tizimlari

ONE IDning elektron hukumat tizimlari bilan integratsiyasi barcha tegishli resurslarga kirish uchun bitta akkaunt dan foydalanish imkonini beradi. OneID akkauntingizdan foydalanib, barcha xizmatlar va servislardan foydalanishingiz mumkin.

Yuridik shaxslarni identifikatsiya qilish

Agar siz jismoniy shaxs sifatida ro‘yxatdan o‘tgan tashkilot (korxona) rahbari bo‘lsangiz, o‘z shaxsiy kabinet ingizda tashkilot ingizni qo‘shishingiz mumkin. Buning uchun tashkilot rahbari nomiga olingan ERIn ONE ID tizimidagi kabinet ingizda taqdim etishingiz kerak. Yuridik shaxsni qo‘shish orqali siz tashkilot ingiz nomidan davlat xizmatlaridan foydalanish huquqini boshqa foydalanuvchilarga (xodimlaringizga) topshirishingiz mumkin.

Boshqa saytlar bilan integratsiya

Agar siz veb–sayt egasi bo‘lsangiz va har qanday xizmatlarni (bank, elektron tijorat va h.k.) taqdim etish uchun foydalanuvchini shaxsini aniqlashni istasangiz, unda OneID qonuniy va qulay usuldir. Yagona identifikatsiya tizimi qonun bilan mustahkamlangan. Vazirlar Mahkamasining 2015–yil 17–dekabrdagi 365–son qarori bilan tasdiqlangan “Elektron hukumat” foydalanuvchilarini identifikatsiya qilishning yagona

tizimi to'g'risidagi nizomga muvofiq, Yagona identifikatsiya tizimidagi foydalanuvchilar to'g'risidagi ma'lumotlar ishonchli hisoblanadi.

OneID tizimida ro'yxatdan o'tish

Foydalanuvchilar kelishuvi bilan tanishib chiqing va "Ro'yxatdan o'tish" tugmasini bosib quyidagilarni amalga oshirishingiz kerak:

2.3.– rasm. OneID tizimida ro'yxatdan o'tish sahifasi

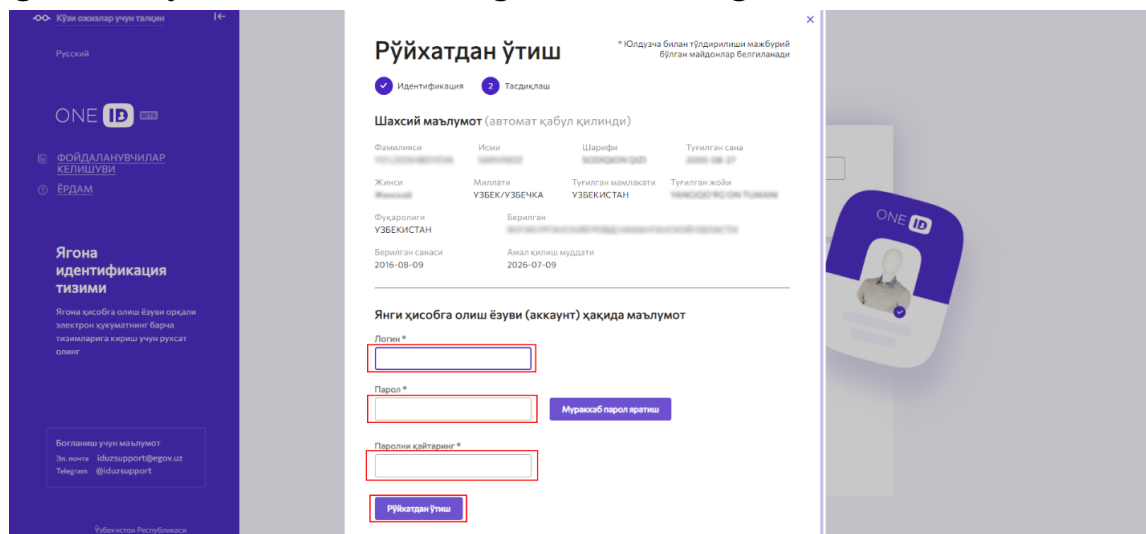
Ro'yxatdan o'tish oynasida tegishli maydonchalarga:

- **Tug'ilgan sana;**
- **pasportingizning seriyasi va raqamini;**
- **elektron pochta manzilingizni;**
- **telefon raqamingizni kiriting va kodli SMS olish tugmasini bosing.**

2.4.– rasm. OneID tizimida shaxsiy ma'lumotlarni kiritish oynasi

Telefon raqamingizga **SMS orqali kelgan** kodni **SMS orqali kelgan kod** maydoniga kiriting, so'ngra **"Keyingi"** tugmasini bosing.

Ushbu oynada id.egov.uz tizimi uchun **login** va **parol** kiriting, so'ngra **"Ro'yxatdan o'tish"** tugmasini bosing.

2.5.– rasm. Login va parol kiritish oynasi

id.egov.uz tizimida ro'yxatdan o'tganligingiz to'g'risida xabarnoma oynasi chiqadi va Siz tizimda ro'yxatdan o'tganingiz tasdiqlanadi.

Nazorat savollari

1. Yagona identifikatsiya tizimi (OneID) nima uchun mo'ljallangan?
2. OneID tizimida ro'yxatdan o'tish uchun qanday shaxsiy ma'lumotlar talab qilinadi?
3. OneID qanday qo'shimcha tekshirish usullarini taklif qiladi?
4. OneIDda xavfsizlik va autentifikatsiya qanday amalga oshiriladi?
5. OneIDning elektron davlat tizimlari bilan integratsiyasi qanday afzalliklarga ega?
6. Qaysi me'yoriy hujjat OneIDning identifikatsiya tizimi sifatida ishlashini qonuniylashtiradi?

Test savollari

1. Yagona identifikatsiya tizimi (YAIT) OneID nima?
A) veb–resurslarga anonim kirish tizimi
B) fayl almashish platformasi

C) foydalanuvchilarga davlat va tijorat tashkilotlarining veb–saytlari va portallariga qulay kirish texnologiyasi

Javob: C) foydalanuvchilarga davlat va tijorat tashkilotlarining veb–saytlari va portallariga qulay kirish texnologiyasi

2. Nima uchun foydalanuvchi OneID tizimida shaxsiy ma'lumotlarini ro'yxatdan o'tkazishi kerak?

A) spam elektron pochta xabarlarini olish uchun

B) turli veb–xizmatlarni aniqlash va ularga kirish uchun

C) ma'lumotlarni uchinchi shaxslarga yuborish uchun

Javob: B) turli veb–xizmatlarni aniqlash va ularga kirish uchun

3. OneID tizimida ro'yxatdan o'tishda qanday ma'lumotlarni taqdim etish kerak?

A) faqat foydalanuvchi nomi va parol

B) foydalanuvchi nomi, parol, to'liq ism, identifikatsiya raqami va boshqa shaxsiy ma'lumotlar

C) faqat elektron pochta manzili

Javob: B) foydalanuvchi nomi, parol, to'liq ism, identifikatsiya raqami va boshqa shaxsiy ma'lumotlar

4. OneID qanday qo'shimcha autentifikatsiya usullarini taqdim etadi?

A) barmoq izlari va retinal skanerlash

B) bir martalik parol va elektron raqamli imzo

C) faqat Login va parolni kiritish

Javob: B) bir martalik parol va elektron raqamli imzo

5. OneID–ning elektron davlat tizimlari bilan integratsiyasi nima qilishga imkon beradi?

A) qo'shimcha ro'yxatdan o'tmasdan barcha xizmatlardan foydalanish

B) boshqa foydalanuvchilarning harakatlarini kuzatib boring

C) viruslarni davlat saytlariga o'tkazish

Javob: A) qo'shimcha ro'yxatdan o'tmasdan barcha xizmatlardan foydalanish

2.3. Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali

O‘zbekiston Respublikasi Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali (keyingi o‘rinlarda Yagona portal deb ataladi) internet tarmog‘ida O‘zbekiston Respublikasining hukumat portali doirasida, shu jumladan, “bir darcha” tamoyilida faoliyat ko‘rsatadi.

Yagona portal orqali interaktiv davlat xizmatlari ko‘rsatish O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017–yil 15–sentyabrdagi «O‘zbekiston Respublikasi yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali elektron davlat xizmatlari ko‘rsatish tartibini takomillashtirish chora–tadbirlari to‘g‘risida»

728–sonli qarorida keltirilgan O‘zbekiston Respublikasi Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali to‘g‘risida nizomiga muvofiq ro‘yxatdan o‘tish va avtorizatsiya qilish jarayonlaridan o‘tgan foydalanuvchilar uchun amalga oshiriladi.

O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha izchil chora–tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, davlat organlari, turli tashkilotlarda elektron hujjat almashinuvi hamda jismoniy va yuridik shaxslarga masofaviy xizmat ko‘rsatish uchun elektron tijorat tizimlari bosqichma–bosqich joriy etilmoqda.

Bugungi kunda mazkur markazlar tomonidan bolalarni maktabgacha ta’lim muassasalariga qabul qilish bo‘yicha ariza berish, fuqaroni jamg‘arib boriladigan pensiya tizimida hisobga qo‘yish, muhandislik–kommunikatsiya tarmoqlariga ulanish, loyiha hujjatlarini kelishish, qurilish–montaj ishlarini amalga oshirishga, yakka tartibda uy–joy qurishga (rekonstruksiya qilishga) ruxsat berish, suvdan maxsus foydalanish yoki suvni maxsus iste’mol qilish uchun ruxsat berish kabi xizmatlar ko‘rsatish yo‘lga qo‘yilgan. Prezidentimiz markazlar orqali ko‘rsatiladigan davlat xizmatlari turini yanada ko‘paytirish bo‘yicha topshiriqlar berdi.

Davlat xizmatlarining har bir turi "Fuqarolar emas, hujjatlar harakatlanadi" tamoyiliga ko‘ra, vakolatli davlat organlari, tashkilotlar zarur hujjatlar va axborotlarni boshqa tuzilmalardan mustaqil ravishda olishi hisobiga soddalashtirildi.

Bu jarayonda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Loyiha boshqaruvi milliy agentligi, uning qoshidagi Elektron hukumat va raqamli iqtisodiyot loyihalarini boshqarish markazi hamda “Raqamli ishonch” raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlash jamg‘armasi tomonidan amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar muhim ahamiyat kasb etadi.

2020–2025 yillarda O‘zbekiston Respublikasida elektron hukumat tizimini rivojlantirish konsepsiyasi loyihasi ishlab chiqilgan. Uning strategik maqsadi – elektron hukumat tizimining keyingi bosqichiga o‘tish, integratsiyalashgan hukumatni rivojlantirishga ko‘maklashish.

Bunda asosiy e’tibor davlat organlarining axborot tizimlari, axborot resurslari va ma’lumotlar bazalarini joriy etish hamda rivojlantirishda yagona texnologik yondashuvni amalga oshirish, ma’lumotlarni markazlashgan holda saqlash, ishlov berish va almashish tamoyilini ta’minlash, “Elektron hukumat” tizimi ishtirokchilarining o‘zaro kelishilgan, bir–birini to‘ldiruvchi va birlashtirilgan usullari va yondashuvlarini qo‘llashga qaratilgan.

Hozirda yagona interaktiv davlat xizmatlari portalda aholining iqtisodiy va ijtimoiy hayotida axborot–kommunikatsiya texnologiyalarini yanada rivojlantirish hamda joriy etish, davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay shart–sharoitlar yaratilgan.

my.gov.uz yagona interaktiv portalning asosiy qulayligi – foydalanuvchi uchun moslashuvchan dizaynga ega bo‘lgan interfeys hisoblanadi. Portaldan foydalanishda kompyuter talab etilmaydi, mobil telefon yoki planshet orqali ham bir marta ro‘yxatdan o‘tib, tizimdan hech qanday qiyinchiliksiz foydalanish mumkin. Portal keng ko‘lamdagi davlat xizmatlaridan foydalanish, zarur ma’lumotlarni qidirish, biznes masalalarini tezda hal qilish va boshqa ko‘plab imkoniyatlarni yaratilgan.

Shuningdek, my.gov.uz yagona interaktiv portalda foydalanuvchidan barcha davlat xizmatlari turi bilan tanishish uchun yagona identifikatsiya tizimidan ro‘yxatdan o‘tish talab etilmaydi.

Yagona portal maqsad va vazifalari:

Yagona portal davlat organlari tomonidan ko'rsatiladigan, shu jumladan pulli asosda ko'rsatiladigan interaktiv davlat xizmatlaridan erkin foydalanishning yagona nuqtasi hisoblanadi.

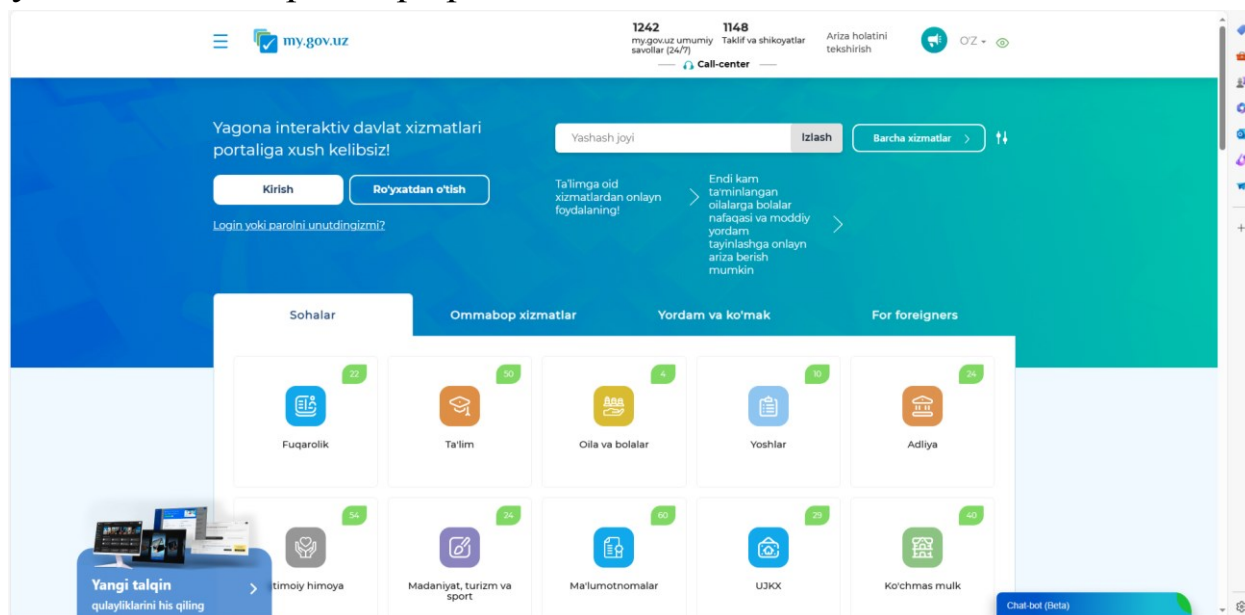
Yagona portalning asosiy vazifalari;

foydalanuvchilarga davlat organlariga to'g'ridan-to'g'ri murojaat qilish uchun imkoniyat berish;

foydalanuvchilarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi boshqa loyihalar bilan integratsiyalash;

foydalanuvchilarning davlat organlari bilan o'zaro hamkorligi samaradorligini oshirish;

davlat organlariga murojaat qilinganda foydalanuvchilar uchun byurokratik to'siqlarni qisqartirish va ularni bartaraf etish.

2.6.–rasm. my.gov.uz yagona portal sahifasi ko'rinishi

Yagona portal zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish asosida interaktiv davlat xizmatlari olishda foydalanuvchilarning imkoniyatlarini kengaytirish uchun mo'ljallangan.

Yagona portal foydalanuvchilarga davlat organlari tomonidan ko'rsatiladigan bir tomonlama, ikki tomonlama va tranzaksion shakldagi interaktiv davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini beradi.

Nazorat savollari

1. Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali elektron davlat xizmatlarini ko'rsatish tartibi qaysi hujjatda belgilangan?
2. "fuqarolar emas, hujjatlar harakatlanadi" tamoyili asosida davlat xizmatlarini ko'rsatish jarayonini soddalashtirishga qanday erishiladi?
3. Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalining asosiy maqsad va vazifalar nimalar?
4. my.gov.uz portali foydalanuvchilarga qanday imkoniyatlarni taqdim etadi?
5. Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali interfeysining asosiy afzalligi nimada?

Test savollari

1. Yagona portal orqali davlat xizmatlarini ko'rsatish uchun qanday tamoyil asos bo'ladi?

- A) "ko'proq to'lang, ko'proq oling"
- B) "fuqarolar emas, hujjatlar harakatlanadi"
- C) "avval tekshirish, keyin xizmat"

Javob: B) "fuqarolar emas, hujjatlar harakatlanadi"

2. O'zbekistonda elektron hukumat loyihasini amalga oshirishda qaysi tashkilotlar muhim rol o'ynaydi?

- A) "raqamli ishonch" raqamli iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi
- B) ta'lim vazirligi
- C) xalqaro it-kompaniyalar

Javob: A) "raqamli ishonch" raqamli iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi

3. 2020–2025 yillarda O'zbekistonda elektron hukumatni rivojlantirish loyihasining maqsadi nima?

- A) qog'oz ish oqimini to'liq istisno qilish
- B) barcha davlat xizmatlarini bitta platformaga birlashtirish

C) elektron hukumat tizimini rivojlantirishning keyingi bosqichiga o'tish

Javob: C) elektron hukumat tizimini rivojlantirishning keyingi bosqichiga o'tish

4. my.gov.uz portalining asosiy afzalligi nima?

A) faqat kompyuterdan foydalanish imkoniyati

B) moslashuvchan interfeys va mobil qurilmalardan foydalanish qulayligi

C) turli xizmatlardan foydalanish uchun bir nechta ro'yxatdan o'tish zarurati

Javob: B) moslashuvchan interfeys va mobil qurilmalardan foydalanish qulayligi

5. Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali qanday vazifalarni bajaradi?

A) faqat O'zbekiston fuqarolari uchun elektron xizmatlardan foydalanishni cheklash

B) davlat xizmatlarini ko'rsatish jarayonlarida byurokratiyaning kuchayishi

C) byurokratik to'siqlarni kamaytirish va fuqarolarning davlat organlari bilan o'zaro munosabatlarini yaxshilash

Javob: C) byurokratik to'siqlarni kamaytirish va fuqarolarning davlat organlari bilan o'zaro munosabatlarini yaxshilash

III BOB. ONLAYN TIZIMLAR

3.1. Google tarjimon

Google tarjimon (Google Translate) — bu matn, hujjatlar, veb-sahifalar va rasmlarni bir tildan boshqasiga tarjima qilish uchun Google tomonidan taqdim etilgan bepul ko‘p tilli mashina tarjimasi. Ushbu xizmat veb–interfeys, mobil ilova yoki ishlab chiquvchilar uchun dasturiy ta’minot interfeysi (API) orqali 100 dan ortiq tillar o‘rtasida tarjima qilish imkoniyatini beradi.

Google Translate foydalanuvchilarga so‘zlar, iboralar va butun matnlarni tarjima qilish imkonini beradi, ba’zi hollarda muqobil tarjima variantlarini taklif qiladi. Xizmatning ishlashi mashinali o‘qitish texnologiyasiga, xususan, neyron tarmoqlarga asoslangan bo‘lib, bu an’anaviy statistik mashinali tarjima qilish usullariga nisbatan tarjima sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Vaqt o‘tishi bilan Google tarjimonining tarjimalari sifati sezilarli darajada yaxshilandi, ammo ba’zi hollarda kam o‘rganilgan yoki mashinada tarjima qilish qiyin bo‘lgan tillar bilan ishlashda tarjimada noaniqliklar paydo bo‘lishi mumkin. Biroq, u qulayligi, oddiyligi va tillarning keng doirasi tufayli matnni tezkor tarjima qilish uchun eng mashhur vositalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Asosiy funksiyalari

Matn tarjimasi: foydalanuvchilar matnni bir tilda yozishlari mumkin va Google tarjimon uni boshqa tilga tarjima qilishni taklif qiladi. Ushbu funksiya 100 dan ortiq tillarni qo‘llab-quvvatlaydi, matnni klaviaturadan yoki boshqa joydan ko‘chirib o‘tqazish orqali kiritish imkoniyati mavjud.

Hujjatlarni tarjima qilish: Google tarjimon turli formatdagi hujjatlarni (masalan, .doc, .pdf, .pptx) asl formatlashni saqlab qolgan holda boshqa tilga tarjima qilish imkonini beradi.

Brauzerlar uchun kengaytma: Google tarjimon Google Chrome kabi veb–brauzerlar uchun kengaytmalarni taklif qiladi, bu foydalanuvchilarga tugmani bosish orqali veb–sahifalarni o‘zlari tanlagan tilga osongina tarjima qilish imkonini beradi.

Suhbat rejimi: bu xususiyat Real vaqt rejimida ovozli tarjima orqali turli tillarda so‘zlashuvchi odamlar o‘rtasida jonli muloqotni osonlashtirish uchun mo‘ljallangan.

Kamera: mobil qurilmadagi kamera yordamida foydalanuvchilar ko‘rsatgichlar, restoran menyusi yoki kitob sahifalari kabi rasmdan matnni tarjima qilishlari mumkin. Shuningdek, ba’zi tillar uchun tezkor tarjima xususiyati mavjud.

Qo‘lyozma tarjimasi: bu foydalanuvchilarga matnni tarjima qilish uchun sensorli ekranga matnni qo‘lda kiritish imkonini beradi.

Afzalliklari

Keng foydalanish imkoniyati: ko‘pgina operatsion tizimlar va platformalarga bepul kirish va qo‘llab–quvvatlash bilan Google Translate butun dunyo bo‘ylab foydalanuvchilar uchun qulay vositadir.

Keng tillar to‘plami: 100 dan ortiq tillarni qo‘llab–quvvatlash ushbu xizmatni ko‘p qirrali mashina tarjima vositalaridan biriga aylantiradi.

Uzluksiz takomillashtirish: mashinali o‘qitish va neyron tarmoq texnologiyalaridan foydalangan holda tarjima sifati doimiy ravishda yaxshilanmoqda.

Cheklovlar

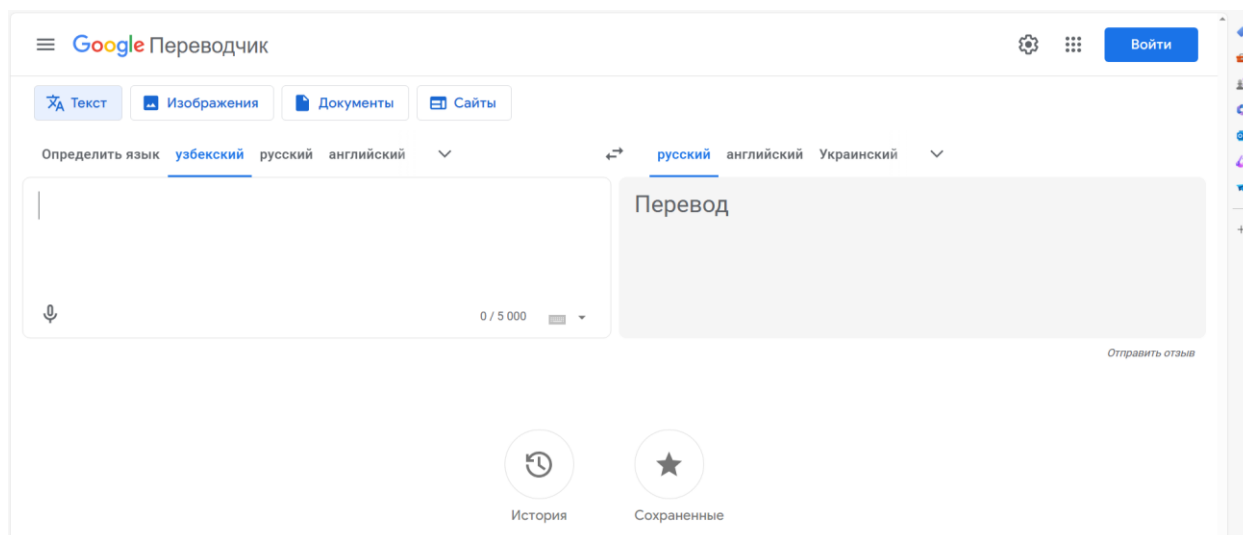
Aniqlik: tarjima sifati sezilarli darajada yaxshilangan bo‘lsa–da, xatolar hali ham mumkin, ayniqsa murakkab matnlar, idiomalar yoki noyob tillar bilan ishlashda.

Kontekst: Google tarjimon ba’zida kontekstni yo‘qotadi, bu esa noto‘g‘ri tarjimaga olib kelishi mumkin, chunki mashina har doim ham tilning nozik tomonlarini yoki kontekstual maslahatlarni tushuna olmaydi.

So‘zma–so‘z: tizim iboralarning umumiy ma’nosi yoki nyanslarini e’tiborsiz qoldirib, so‘zma–so‘z tarjimaga intilishi mumkin.

Umuman olganda, cheklovlariga qaramay, Google tarjimon chet tilidagi matnlarning asosiy mazmunini tez tarjima qilish va tushunish, shuningdek, ko‘p tilli muhitda asosiy aloqa uchun qimmatli manba bo‘lib qolmoqda.

Google Tarjimon tizimidan foydalanish uchun brauzer adreslar satrida <https://translate.google.com> manzili kiritiladi va Enter tugmasi bosiladi. Natijada quyidagi sahifa hosil bo‘ladi.

3.1.–rasm. Google tarjimon oynasi

2010 yil yanvar oyida Google Android ilovasini va 2011 yil fevral oyida iOS versiyasini taqdim etdi. 2010 yil fevral oyida Google tarjimon Chrome brauzeriga qoʻshildi. 2014 yil may oyida Google tarjimonning ish sifatini yaxshilash uchun Word Lens tarjima dasturini sotib oldi. Word Lens matnni tezda skanerlash va keyin uni qurilma ekranida vizualizatsiya bilan tarjima qilish uchun oʻrnatilgan smartfon va shunga oʻxshash qurilmalar kameralaridan foydalanadi.

Google tarjimon quyidagi funksiyalarni bajaradi:

Written Words Translation–yozilgan matnning tarjimasi.

Veb–sayt tarjimasi–veb–sahifaning tarjimasi.

Document Translation–foydalanuvchi tomonidan yaratilgan hujjat formatlarini tarjima qilish .doc, .docx, .odf, .pdf, .ppt, .pptx, .ps, .rtf, .txt, .xls, .xlsx.

Nutq tarjimasi–ogʻzaki nutqni tarjima qiladi.

Mobile App Translation — har qanday ilova ichidagi tezkor tarjima, undan chiqmasdan.

Image Translation–matnni rasmdan (rasmlardan) tarjima qilish.

Handwritten Translation–qoʻlda yozilgan matnning tarjimasi.

Bilingual Conversation Translation–nutqni bir nechta tillarga tarjima qilish.

Transcription–turli tillardan nutqni dekodlash.

2023 yil sentyabr holatiga ko‘ra yana 103 ta til ishlab chiqilmoqda, ular orasida adigey, avar, boshqor, chechen, chuvacha, gagauz, Qorachay–balkar, qoraqalpoq, xakas, qumiq, Sibir–tatar, Janubiy Altay, Tuva va yakut tillari mavjud.

Ko‘p sonli lingvistik ma’lumotlarni olish uchun Google Birlashgan Millatlar tashkiloti va Evropa parlamentining hujjatlari va transkriptlaridan foydalangan (BMT odatda BMTning barcha oltita rasmiy tillarida hujjatlarni nashr etadi, natijada oltita tilda juda katta hujjatlar bazasi paydo bo‘ladi).

Qizig‘i shundaki, Google Translate xizmatidan taxminan besh yuz million kishi foydalanadi va Braziliya ushbu ro‘yxatda yetakchi hisoblanadi. Portugal va indoneziyaliklar ushbu xizmatdagi eng mashhur tillardan biridir.

O‘zbek tili

2014–yil 11–dekabrda Google Tarjimonga o‘zbek tili ham qo‘shildi. Buni amalga oshirishda o‘zbek tilini bilgan ko‘ngillilar yordamidan hamda Shavkat Bo‘tayevning o‘zbekcha lug‘atidan foydalanildi.

O‘zbek tili ilk bor qo‘shilganda tarjima sifati juda yomonligi kuzatildi. O‘zbek tilidan ingliz va boshqa tillarga yoki o‘zbek tiliga tarjima qilingan jumlar tushunarsiz yoki mutlaqo boshqa ma’no kasb etdi. Hozirda ushbu muammolar bartaraf qilingan.

Nazorat savollari

1. Google tarjimon xizmati qanday interfeyslar orqali mavjud?
2. Google tarjimon qanday texnologiyaga asoslangan?
3. Google tarjimon qancha tilni qo‘llab–quvvatlaydi?
4. Google tarjimon qanday asosiy xususiyatlarni taklif qiladi?
5. Google tarjimondan foydalanishning qanday afzalliklari bor?
6. Google tarjimon qanday cheklovlarga ega?
7. Google tarjimonga o‘zbek tili qaysi yilda qo‘shilgan?

Test savollari

1. Google tarjimon (Google Translate) nima?
A) pullik ma’lumotlarni joylashtirish xizmati

B) matnlar, hujjatlar, veb–sahifalar va rasmlarni bir tildan boshqasiga mashinada tarjima qilish xizmati

C) xabarlarini avtomatik tarjima qiladigan ijtimoiy tarmoq

Javob: B) matnlar, hujjatlar, veb–sahifalar va rasmlarni bir tildan boshqasiga mashinada tarjima qilish xizmati

2. Google tarjimon qanday vositalar orqali mavjud?

A) faqat mobil ilova orqali

B) faqat veb–interfeys orqali

C) veb–interfeys, mobil ilova va API orqali

Javob: C) veb–interfeys, mobil ilova va API orqali

3. Google tarjimon tomonidan qancha til qo‘llab–quvvatlanadi?

A) 50 ta til

B) 100 ta til

C) 100 dan ortiq tillar

Javob: C) 100 dan ortiq tillar

4. Google tarjimon qanday texnologiyalarga asoslangan?

A) blockchain texnologiyasida

B) mashinali o‘qitish va neyron tarmoq texnologiyalari

C) sun’iy intellekt tamoyillari asosida

Javob: B) mashinali o‘qitish va neyron tarmoq texnologiyalari

5. Google tarjimon qanday asosiy xususiyatlarni taklif qiladi?

A) faqat matnni tarjima qilish

B) matnni, veb–sahifalarni, hujjatlarni tarjima qilish va tarjima qilish uchun kameradan foydalanish

C) faqat audio yozuvlarni tarjima qilish

Javob: B) matnni, veb–sahifalarni, hujjatlarni tarjima qilish va tarjima qilish uchun kameradan foydalanish

6. Google tarjimonga o‘zbek tili qachon qo‘shilgan?

A) 2010 yilda

B) 2014 yilda

C) 2011 yilda

Javob: B) 2014 yilda

3.2. Yandex tarjimon

Yandex tarjimon (Yandex Translator) — bu Rossiyaning Yandex kompaniyasi tomonidan ishlab chiqilgan mashina tarjima xizmati. Xizmat matn va veb–sahifalarni ko‘plab tillar o‘rtasida bir zumda tarjima qilish imkonini beradi va Google tarjimoniga o‘xshab, tillararo aloqani osonlashtirish uchun ko‘plab xususiyatlarni taklif etadi.

Asosiy funksiyalari

Matn tarjimasi: foydalanuvchilar qulay va tushunarli interfeys yordamida boshqa tillarga tarjima qilish uchun matn kiritishlari mumkin.

Veb–sahifalarni tarjima qilish: xizmat URL manzilini maxsus tarjimon oynasiga kiritish orqali butun veb–saytlarni tarjima qilishga imkon beradi.

Ovozli kirish: ovozli kirishni qo‘llab–quvvatlash foydalanuvchilarga bir tilda gaplashish va keyin boshqasiga tarjima qilish imkonini beradi.

Rasmlarni tarjima qilish: mobil ilova yordamida foydalanuvchilar o‘zlarining qurilmalari kamerasidan rasmlarni, masalan, restoran menyusi yoki ko‘chadagi belgilarni tarjima qilish uchun foydalanishlari mumkin.

Oflayn kirish: mobil ilovalar uchun til paketlari mavjud bo‘lib, ularni yuklab olish va internetga ulanmasdan tarjima qilish uchun foydalanish mumkin.

Lug‘at: boshqa ba’zi mashina tarjimonlaridan farqli o‘laroq, Yandex tarjimon ba’zan so‘z yoki iborani ishlatish misollari bilan lug‘at yozuvlarini taklif qiladi, bu tillarni o‘rganishda foydali bo‘lishi mumkin.

Yandex tarjimon boshqa zamonaviy mashina tarjima tizimlariga o‘xshash mashinali o‘qitish algoritmlari va neyron tarmoqlari asosida ishlaydi. Bu ko‘proq matnni qayta ishlash va foydalanuvchilarning fikr–mulohazalarini olish orqali xizmatni doimiy ravishda yaxshilashga imkon beradi.

Yandex foydalanuvchi ma'lumotlarining maxfiyligini jiddiy qabul qiladi va Yandex tarjimonga kiritilgan ma'lumotlarni himoya qiladi.

Yandex tarjimon va Google tarjimon o'xshash xususiyatlarni taklif qiladi, ammo ma'lum til juftliklari yoki o'ziga xos iboralar uchun tarjima aniqligida farq qilishi mumkin. Afzalliklari ko'pincha tarjimaning umumiy sifatiga, interfeys dizayniga va har bir ilovada mavjud bo'lgan o'ziga xos xususiyatlarga bog'liq.

Yandex tarjimon ko'plab foydalanuvchilar uchun, ayniqsa rus tilida so'zlashadigan dunyoda muhim vosita bo'lib, ko'p funktsiyali onlayn tarjimonni qidiruvchilar uchun muhim alternativani taqdim etadi.

Nazorat savollari

1. Yandex tarjimon xizmati nima uchun mo'ljallangan?
2. Yandex tarjimon qanday xususiyatlarni taklif qiladi?
3. Yandex tarjimondan veb–saytlarni tarjima qilish uchun qanday foydalanish mumkin?
4. Yandex tarjimonda tasvirni tarjima qilish funksiyasining o'ziga xosligi nimada?
5. Yandex tarjimonda oflayn rejimda ishlashning afzalligi nimada?
6. Yandex tarjimonning ishi qanday texnologiyalarga asoslangan?
7. Yandex tarjimon va Google tarjimon o'rtasidagi farq nimada deb o'ylaysiz?

Test savollari

1. Yandex tarjimon xizmati kim tomonidan ishlab chiqilgan?
 - A) Google
 - B) Microsoft
 - C) Yandex

Javob: C) Yandex

2. Yandex tarjimon qanday asosiy funksiyalarni taklif qiladi?
 - A) faqat matnli tarjima

B) matnni tarjima qilish, veb–sahifalarni tarjima qilish, matnni ovoz chiqarib o‘qish, rasmlarni tarjima qilish, oflayn kirish, lug‘at

C) faqat veb–sahifalarni tarjima qilish

Javob: B) matnni tarjima qilish, veb–sahifalarni tarjima qilish, matnni ovoz chiqarib o‘qish, rasmlarni tarjima qilish, oflayn kirish, lug‘at

3. Yandex tarjimon boshqa mashina tarjima xizmatlaridan nimasi bilan farq qiladi?

A) mashinali o‘qitish uchun noyob algoritmlarning mavjudligi

B) lug‘atdagi so‘zlar va iboralardan foydalanishga misollarni taqdim etish

C) matnni tarjima qilish imkoniyati yo‘qligi

Javob: B) lug‘atdagi so‘zlar va iboralardan foydalanishga misollarni taqdim etish

4. Yandex tarjimondan internetga ulanmasdan foydalanish mumkinmi?

A) yo‘q, bu mumkin emas

B) Ha, agar siz oflayn foydalanish uchun til paketlarini yuklab olsangiz

C) yo‘q, faqat onlayn lug‘atlar mavjud

Javob: B) ha, agar siz oflayn foydalanish uchun til paketlarini yuklab olsangiz

5. Yandex tarjimon foydalanuvchi ma’lumotlarini qanday himoya qiladi?

A) blockchain texnologiyalaridan foydalanadi

B) kiritilgan ma’lumotlarni ma’lumotlar bazalarida saqlamaydi

C) foydalanuvchi ma’lumotlarining maxfiyligini jiddiy qabul qiladi

Javob: C) foydalanuvchi ma’lumotlarining maxfiyligini jiddiy qabul qiladi

6. Rus tilida so‘zlashadigan foydalanuvchilar uchun Yandex tarjimondan foydalanishning asosiy afzalligi nimada?

A) u xatosiz mukammal tarjimani taklif qiladi

- B) rus tili bilan ishlashda tarjimaning yuqori aniqligi
- C) barcha xizmatlarni cheklovlarisiz bepul taqdim etish

Javob: B) rus tili bilan ishlashda tarjimaning yuqori aniqligi

3.3. Jismoniy tarbiya va sportda onlayn tarjima vositalaridan foydalanish

Jismoniy tarbiya va sport sohasida Google Translate va Yandex Translate kabi mashinali tarjima qilish xizmatlaridan foydalanish bir qator maqsadlar uchun foydali bo'lishi mumkin. Ushbu xizmatlar turli mamlakatlardan kelgan sportchilar, murabbiylar va muxlislar o'rtasida o'zaro tushunishga yordam beradi, shuningdek, dastlab faqat chet tillarida mavjud bo'lgan ma'lumot, o'qitish texnikasi va tadqiqotlardan foydalanish imkoniyatini beradi.

Axborot almashinuvi

Kasbiy rivojlanish: murabbiylar va mutaxassislar tarjimonlardan chet tillarida nashr etilgan yangi o'quv texnikasi, ovqatlanish dasturlari va tiklanish strategiyalarini o'rganish uchun foydalanishlari mumkin.

Tadqiqotlar va maqolalar: sport tibbiyoti, fiziologiyasi va psixologiyasi bo'yicha har qanday tilda yozilgan so'nggi ilmiy tadqiqotlar va maqolalar bilan tanishish imkonini beradi.

Aloqa

Xalqaro musobaqalar: xalqaro musobaqalarda qatnashayotganda sportchilar, murabbiylar va tashkilotchilar o'rtasidagi aloqani yaxshilash, chet tilida yozilgan musobaqalar jadvali, qoidalari va talablariga muvofiq yo'naltirishga yordam berish.

Muxlislar va sportga ergashuvchilar: muxlislarga intervyular, yangiliklar maqolalari va ijtimoiy medialarni osongina tarjima qilish imkoniyatini taqdim etish orqali butun dunyo bo'ylab sevimli jamoalari va sportchilariga ergashishda yordam berish.

O'qitish va trening

Video materiallar: turli mamlakatlarning sport mutaxassislari tomonidan yaratilgan o'quv videolari va o'quv materiallari uchun subtitrlarni tarjima qilish.

Musobaqaga tayyorgarlik: raqib jamoalarda qo'llaniladigan strategiyalar va usullarini tushunish va shu asosida o'zlarining tayyorgarlik jarayoniga o'zgartirish kiritish.

Til to'siqlarini yengib o'tish

Tajriba almashish: til to'siqlarini yengib, sportchilar, olimlar va murabbiylar o'rtasida xalqaro bilim va tajriba almashish imkoniyatlarini yaxshilash.

Axborotga kirishni tenglashtirish: jismoniy tarbiya va sport sohasidagi ma'lumotlarni asl kontent tilidan qat'i nazar, foydalanuvchi tilida taqdim etish orqali bilimga kirishni demokratlashtirish.

Cheklovlar va qiyinchiliklar

Tarjimonlar ma'lumot va muloqotga kirishishni ancha osonlashtirsa-da, tarjimaning mumkin bo'lgan xatolari va noaniqliklarini, ayniqsa maxsus lug'at va terminologiya bilan ishlashda yodda tutish kerak. Mutaxassislar va sportchilar noto'g'ri talqin qilinmaslik uchun tarjima qilingan ma'lumotlarni ishonchli manbalar bilan tekshirishlari kerak.

Google Translate va Yandex Translate sport olamida kuchli vosita bo'lib xizmat qilishi mumkin, bu esa bilimlarni kengaytirish, mashg'ulotlarni yaxshilash va xalqaro sport hamkorligini rivojlantirishga yordam beradi.

Nazorat savollari

1. Sport faoliyatida Google Translate va Yandex Translate xizmatlaridan foydalanish qanday maqsadlarni o'z ichiga oladi?
2. Kasbiy rivojlanish sohasi mashina tarjimasidan qanday foyda ko'rishi mumkin?
3. Mashina tarjimasidan foydalanish xalqaro musobaqalar davrida muloqotni yaxshilashga qanday hissa qo'shishi mumkin?
4. Mashina tarjimasi muxlislar va sport izdoshlari uchun qanday imkoniyatlarni ochib beradi?
5. Sportda mashina tarjimasidan foydalanishda qanday cheklovlar va qiyinchiliklar paydo bo'lishi mumkin?

Test savollari

1. Sport sohasida Google Translate va Yandex Translatedan foydalanish qanday maqsadlarga ega?

- A) faqat sport atamalarini tarjima qilishda yordam berish
- B) faqat xalqaro sport musobaqalarida qo‘llab–quvvatlash
- C) sportchilar, murabbiylar va muxlislar o‘rtasidagi tushunishni yaxshilash, bilim va izlanishlarga kirish

Javob: C) sportchilar, murabbiylar va muxlislar o‘rtasidagi munosabatlarni yaxshilash, bilim va izlanishlarga kirish.

2. Sportda kasbiy rivojlanish uchun mashina tarjimasidan foydalanish foydalimi?

- A) bu o‘yin qoidalarini yaxshiroq tushunishga imkon beradi.
- B) murabbiylar va mutaxassislar chet tillarida nashr etilgan yangi o‘qitish usullari va tiklanish strategiyalarini o‘rganishlari mumkin.
- CV) sport anjomlarini tanlashda yordam beradi.

Javob: B) murabbiylar va mutaxassislar chet tillarida nashr etilgan yangi o‘qitish usullari va tiklanish strategiyalarini o‘rganishlari mumkin.

3. Google Translate va Yandex Translatedan foydalanish sportning qaysi sohalarida muhim rol o‘ynaydi?

- A) faqat xalqaro musobaqalarga tayyorgarlik ko‘rishda.
- B) faqat o‘quv jarayonlarida.
- C) har tomonlama, shu jumladan mashg‘ulotlar, xalqaro musobaqalar, ilmiy tadqiqotlar va muxlislar bilan aloqa.

Javob: C) har tomonlama, shu jumladan mashg‘ulotlar, xalqaro musobaqalar, ilmiy tadqiqotlar va muxlislar bilan aloqa.

4. Google Translate va Yandex Translate sport murabbiylariga qanday yordam berishi mumkin?

- A) musobaqalar o‘tkaziladigan mamlakatdagi ob–havoni kuzatishga imkon beradi.
- B) sport materiallarining ovozli tarkibiga kirish huquqini bering.

C) ovqatlanish dasturlari, tiklanish strategiyalari va so‘nggi tadqiqotlarni o‘rganish imkoniyatini beradi.

Javob: C) ovqatlanish dasturlari, tiklanish strategiyalari va so‘nggi tadqiqotlarni o‘rganish imkoniyatini beradi.

5. Sportda mashina tarjimasidan foydalanishning asosiy cheklovlari qanday?

A) tarjimalar har doim aniq va qo‘shimcha tekshirishni talab qilmaydi.

B) tarjimada xatolar va noaniqliklar bo‘lishi mumkin, ayniqsa ixtisoslashgan lug‘at bilan ishlashda.

C) mashina tarjimasi ko‘plab tillar uchun mavjud emas.

Javob: B) tarjimada xatolar va noaniqliklar bo‘lishi mumkin, ayniqsa ixtisoslashgan lug‘at bilan ishlashda.

3.4. QR–kod va undan foydalanish

QR–kod (Quick Response Code) – inglizcha “**Quick Response**” so‘zlaridan olingan bo‘lib, “tezkor javob” ma’nosini beradi. Ushbu tizim 1994 yilda Yaponiyaning *Denso–Wave* kompaniyasi tomonidan yaratilgan.

QRCode.ru

QR–kod maxsus tarzda kodlangan qandaydir bir ma’lumot, kvadrat ko‘rinishidagi tasvir. **QR–kod** orqali belgilardan iborat axborotlarni kodlash mumkin. Bunday axborotlar sifatida sayt manzili, elektron tashrifnoma (vizitka), telefon, elektron pochta manzili, biror obyektning joylashgan koordinatalari va shu kabi ma’lumotlar ishlatilishi mumkin. Bitta QR–kod 7089 ta raqam yoki 4296 ta harf (A4 formatidagi 1–2 sahifa), 1817 iyeroglif² ni o‘z ichiga olishi mumkin.

² IYEROGLIF (yun. hieros - muqaddas va qluphe - o‘yiq) - bir so‘z, bo‘g‘in yoki tovushni ifodalashga xizmat qiluvchi ifoda.

3.2–rasm. Tashrifnomada (vizitka) QR–kod

QR kodi sizga quyidagi ma’lumotlarni tezda kodlash va o‘qish (dekodlash) imkonini beradi:

- matnlar;
- turli saytlarning URL manzillari;
- ma’lumotni yuklab olish uchun faol havolalar;
- internet havolasi bo‘yicha tezkor o‘tish;
- elektron xat yoki SMS yuborish;
- manzilning joylashuvini aniqlash;
- Wi-Fi (internet) routeriga avtomatik tarzda ulanish mumkin;
- reklama va boshqalar.

Shuningdek, QR kodi tizim turli savdo jarayonlarda ommalashdi, ya’ni mahsulot yorlig‘ida, kommunal xizmatlar kvitansiyasida yoki veb–sayt sahifalarida topish mumkin.

QR kod yordamida odatdagi shtrix–kodga qaraganda ancha katta hajmdagi ma’lumotlarni kodlash mumkin. O‘rnatilgan kodni foydalanuvchining shaxsiy qurilmalari (smartfon, planshet) dekodlash uchun ishlatilishi mumkin, bu faqat bitta qurilmada bo‘lgan sinfda ishlashni sezilarli darajada osonlashtiradi.

Bu kodning bosh afzalligi shundaki, u skanerlovchi uskuna (mobil telefon, fotoapparat yoki qo‘l skaneri) yordamida oson va tez o‘qish hamda kodlash imkonini beradi (3.3–rasm).

3.3–rasm. Mobil telefonda QR–kod skanerlash

QR kod qo‘llanishining asosiy tamoyili shundaki, u giperhavola tarzida ishlay oladi. Bu birdaniga ko‘p ma’lumot haqida xabar berish zarur bo‘lgan holatlarda yoki uni soddalashtirish kerak bo‘lganda juda qulay vosita sanaladi. QR kod elektron ma’lumotlar uzatish tamoyiliga asoslanadi. Bu, ayniqsa, ko‘p miqdordagi axborotni uzatish yoki undan foydalanishni soddalashtirishda qo‘l keladi. QR kod surati mahsulot yoki xizmatni tanlash jarayonini yengillashtirishga yordam beradi, axir qadoq yoki reklama plakatidagi mana shu kichik kvadratchada 4296 tagacha belgi sig‘diriladi. U aloqa jarayonini optimallashtirishga ham xizmat qiladi, masalan, aksariyat holatlarda tashrif qog‘ozidagi nishonchada birgina tugmani bosish bilan kontaktlaringiz ro‘yxatiga qo‘shiladigan telefon raqami shifrlangan bo‘ladi. Shu bilan birgalikda, QR kodlar yordamida havoladan o‘tish, elektron xat, SMS yuborish, manzil joylashuvini bilish va boshqa ko‘plab amallarni bajarish mumkin.

QR–kodni yaratish uchun kerakli axborot o‘lchami aniqlangan holda tayyorlab olinadi va maxsus generator dasturidan foydalaniladi. Masalan, **qrcoder.ru** saytida onlayn tarzda yoki **QR–Code Studio** dasturini <https://www.tec-it.com/> saytidan kompyuterga yuklab, ishga tushirish orqali **QR–Coden**i yaratish mumkin.

Shuningdek, bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasida “QR–online” – Uzcard va HUMO to‘lov terminal tizimlarida to‘lov va pul o‘tkazmalarida (QR–to‘lovlari) amalga oshirilmoqda. Ushbu onlayn imkoniyat O‘zbekistonda elektron tijoratni rivojlantirish orqali shaxsga naqd pul yoki

bank kartalarini olib yurmaslik imkonini beradi. To'lov uchun zarur bo'lgan barcha ma'lumotlar to'lov ilovasi ichida mavjuddir.

Nazorat savollari

1. QR kod nima va u qachon yaratilgan?
2. Bitta QR kod o'z ichiga olishi mumkin bo'lgan maksimal ma'lumot hajmi qancha?
3. QR kodni qanday maqsadlarda ishlatish mumkin?
4. QR kodning oddiy shtrix–kodga nisbatan afzalliklari nimada?
5. QR kodlari savdo va xizmatlarda qanday qo'llaniladi?
6. QR kodi qanday yaratiladi?
7. O'zbekiston to'lov tizimida QR kodlaridan qanday foydalanish mumkin?

Test savollari

1. QR kod nomidagi QR qisqartmasi nimani anglatadi?
 - A) Tezkor nisbat
 - B) Kvant rezonansi
 - C) Tezkor javob

Javob: C) Tezkor javob

2. QR kodi qaysi yilda yaratilgan?

- A) 1984 yil
- B) 1994 yil
- C) 2004 yil

Javob: B) 1994 yil

3. QR kodi o'z ichiga olishi mumkin bo'lgan maksimal ma'lumotlarga quyidagilar kiradi:

- A) 7089 raqam yoki 1817 belgi
- B) 5000 ta raqam yoki 1500 ta belgi
- C) 4296 ta harf yoki 2000 ta belgi

Javob: A) 7089 raqam yoki 1817 belgi

4. QR kodni qanday maqsadlarda ishlatish mumkin?

- A) faqat veb–havolalar uchun
- B) veb–havolalar, SMS yuborish, Wi-Fi–ga kirish va boshqalar uchun
- C) faqat elektron to‘lovlar uchun

Javob: B) veb–havolalar, SMS yuborish, Wi-Fi–ga kirish va boshqalar uchun

5. QR kodlarni ko‘proq qayerlarda uchratish mumkin?

- A) faqat ixtisoslashtirilgan IT jurnallarda
- B) marketing materiallari, mahsulotlar, kvitansiyalar va veb–saytlarda
- C) faqat oziq–ovqat paketlarida

Javob: B) marketing materiallari, mahsulotlar, kvitansiyalar va veb–saytlarda

6. QR kodning oddiy shtrix–kodga nisbatan asosiy afzalligi nimada?

- A) kichikroq o‘lcham
- B) yanada jozibali ko‘rinish
- C) ko‘proq ma’lumotni o‘z ichiga oladi va o‘qish osonroq

Javob: C) ko‘proq ma’lumotni o‘z ichiga oladi va o‘qish osonroq

7. QR kodni yaratish qanday amalga oshiriladi?

- A) qo‘lda, maxsus algoritm orqali
- B) ixtisoslashtirilgan dasturiy ta’minot yoki onlayn generator yordamida
- C) avtomatik ravishda, smartfon bilan

Javob: B) maxsus dasturiy ta’minot yoki onlayn generator yordamida

8. QR kodlari O‘zbekistonning to‘lov tizimlarida nima uchun ishlatiladi?

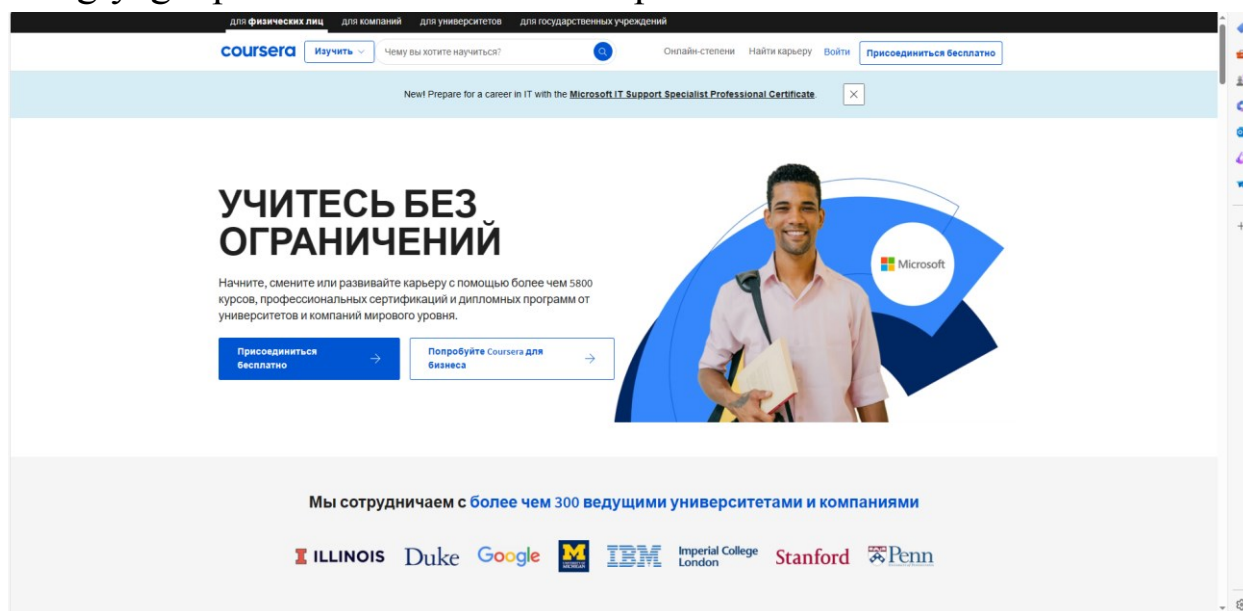
- A) to‘lov terminallarini bezash uchun
- B) naqd pul yoki kartalarsiz pul o‘tkazish va xizmatlarni to‘lash bo‘yicha operatsiyalarni bajarish
- C) faqat mijozni aniqlash uchun

Javob: B) naqd pul yoki kartalarsiz pul o'tkazish va xizmatlar uchun to'lovlarni amalga oshirish

3.5. Ommaviy onlayn ochiq kurslar

Onlayn ta'lim xizmatlari o'qitish, kurslarni ishlab chiqish, talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi o'zaro aloqalar uchun turli xil vositalar va manbalarni taklif etadi. Ushbu platformalar individual fanlar bo'yicha kurslardan tortib, o'quv mazmunini yaratish va tarqatish uchun keng qamrovli ta'lim dasturlari va vositalariga qadar hamma jarayonni o'z ichiga olishi mumkin. Bugungi kunda mavjud bo'lgan onlayn ta'lim xizmatlarining bir nechta turlarini ko'rib chiqamiz.

Coursera—bu turli xil murakkablikdagi yuqori sifatli ta'lim kurslari, mutaxassisliklar, sertifikatlar va darajalarga kirishni ta'minlaydigan yetakchi onlayn o'quv platformasi. Dunyo bo'ylab universitetlar va tashkilotlar bilan hamkorlik qilib, Coursera kompyuter fanidan san'at va gumanitar fanlarga, biznes va menejmentdan sog'liqni saqlash va biologiyaga qadar turli xil fanlarni o'qitishni taklif etadi.

3.4–rasm. Coursera bosh sahifasi

Courseraning asosiy xususiyatlari va takliflari:

Eng yaxshi universitetlar va kompaniyalarning kurslari: Coursera Stenford, Yel, Michigan va boshqa shu kabi dunyoning eng yaxshi

universitetlari, shuningdek, Google, IBM va Facebook kabi eng yaxshi texnologiya kompaniyalari bilan hamkorlik qilib, o'z sohalaridagi eng yaxshi mutaxassislar tomonidan ishlab chiqilgan kurslarni taqdim etadi.

Ta'limning moslashuvchanligi: talabalar materiallarni o'zlari xohlagan tezlikda o'rganishlari mumkin, bu esa Courserani turli xil ta'lim ehtiyojlari bo'lgan odamlar uchun qulay qiladi.

Sertifikatlar va darajalar: Coursera nafaqat individual kurslarni, balki professional sertifikatlarni, ixtisoslashuvlarni va hatto to'liq bakalavr yoki magistr darajasini onlayn olish imkoniyatini ham taklif etadi.

Amaliy loyihalar va interaktiv ta'limga kirish: ko'pgina kurslar amaliy mashg'ulotlar, loyihalar va interaktiv mashqlarni o'z ichiga oladi, bu esa talabalarga olingan bilimlarni amalda qo'llash imkoniyatini beradi.

Moliyaviy yordam: Coursera kurslarini to'lashga qodir bo'lmaganlar uchun moliyaviy yordam va stipendiyalarni taklif qiladi, bu esa o'qishni yanada qulayroq qiladi.

Ko'p tilli tarkib: Courseradagi barcha kurslar faqat ingliz tilida taklif etilmaydi. Boshqa tillarda, shu jumladan ispan, xitoy, rus va boshqa ko'plab tillarda materiallar mavjud, garchi ingliz tili saytning asosiy tili bo'lsa ham.

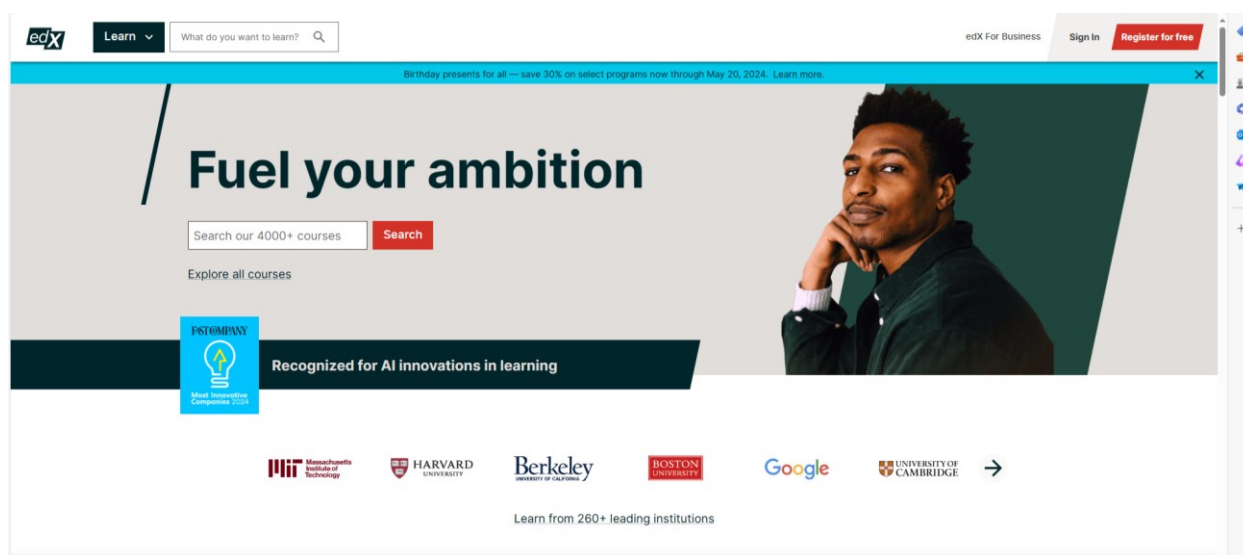
Coursera ta'lim maydoniga katta hissa qo'shish va butun dunyo bo'ylab foydalanuvchilarga ta'lim berish orqali o'z takliflari va mavjudligini kengaytirishda davom etmoqda. Bu talabalar, mutaxassislar va qiziquvchilar uchun qulay va moslashuvchan onlayn muhitda o'z-o'zini rivojlantirish, karyera o'sishi va yangi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish uchun ajoyib imkoniyatlarni ochib beradi.

edX — 2012 yilda Garvard universiteti va Massachusetts texnologiya instituti (MIT) tomonidan butun dunyo bo'ylab insonlar uchun oliy ma'lumot olish imkoniyatini demokratlashtirish maqsadida tashkil etilgan muhim onlayn ta'lim platformasi. O'shandan beri ushbu platforma o'sib bordi va hozirda dunyoning yuzlab yetakchi universitetlari va institutlari bilan hamkorlik qilib, turli xil bilim sohalarida eng yuqori darajadagi kurs materiallarini taklif qilmoqda.

EdX xususiyatlari va takliflari:

Turli xil fanlar: edX informatika, muhandislik, gumanitar fanlar, matematika, biznes, tillar, san'at va boshqalarni o'z ichiga olgan ko'plab fanlar bo'yicha kurslarni taklif etadi.

Mikrodaraja va professional sertifikatlar: shaxsiy kurslardan tashqari, edX ma'lum bir sohaga chuqurroq kirib borishga imkon beradigan mikrodaraja dasturlari va professional sertifikat dasturlarini taklif etadi.

3.5–rasm. EdX bosh sahifasi

Onlayn darajalar: platformada hamkor universitetlarda bakalavr va magistr darajalari uchun dasturlar mavjud bo'lib, ular malaka oshirish yoki kasbiy trayektoriyani o'zgartirish imkoniyatini beradi.

Jahon darajasidagi materiallarga kirish: kurslar Garvard, MIT, Berkli Kaliforniya universiteti va boshqa yetakchi universitetlar kabi taniqli ta'lim muassasalari o'qituvchilari tomonidan ishlab chiqilgan.

O'rganishda moslashuvchanlik: boshqa ko'plab onlayn platformalar singari, edX ham talabalarga o'zlari uchun qulay vaqtda va o'z tezligida o'rganish imkonini beruvchi moslashuvchan o'quv jadvalini taklif etadi.

Kurslarga bepul kirish: edX–dagi ko'plab kurslar bepul mavjud, ammo kursni muvaffaqiyatli tugatgandan so'ng sertifikat olish uchun to'lov olinishi mumkin.

Interaktiv ta'lim: kurslar odatda video ma'ruzalar, interaktiv mashqlar va forumlarni o'z ichiga oladi, talabalar bir–biri bilan va o'qituvchilar bilan o'zaro aloqada bo'lishlari mumkin.

Moliyaviy yordam: edX sertifikat to'lovini to'lay olmaydigan talabalarga moliyaviy yordam taklif qiladi, bu esa ta'limni keng doiradagi shaxslarga taqdim etadi.

edX dunyodagi yetakchi institutlarning sifatli ta'lim manbalarini taqdim etish orqali onlayn ta'limning boshida turadi. Ushbu platforma har kimga sifatli ta'lim olish, bilimlarini kengaytirish va kasbiy mahoratini oshirish imkoniyatini beradi.

Nazorat savollari

1. Coursera qanday ta'lim kurslarini taklif etadi?
2. Courseraning asosiy xususiyatlari va takliflari qaysilardan iborat?
3. Coursera talabalar uchun qanday qo'shimcha yordamlarni taklif etadi?
4. Courseradagi kurslar qaysi tillarda taklif etiladi?
5. edX kimlar tomonidan va qachon tashkil etilgan?

Test savollari

1. Coursera haqida qaysi ibora to'g'ri?
 - A) Faqatgina kompyuter fanlari kurslarini taklif etadi.
 - B) Faqat ingliz tilida kurslar taklif etadi.
 - C) Har xil fanlarni o'qitishni va dunyoning yetakchi universitetlari bilan hamkorlik qilishni taklif etadi.

Javob: C) Har xil fanlarni o'qitishni va dunyoning yetakchi universitetlari bilan hamkorlik qilishni taklif etadi.

2. Coursera qanday ta'lim materiallarini taklif etadi?
 - A) Faqat video darslar.
 - B) Amaliy mashg'ulotlar, loyihalar va interaktiv mashqlarni o'z ichiga oladigan kurslar.

C) Yozma darsliklar.

Javob: B) Amaliy mashg'ulotlar, loyihalar va interaktiv mashqlarni o'z ichiga oladigan kurslar.

3. Courseraning moliyaviy yordam tizimi qanday foydalanuvchilarga qaratilgan?

A) Faqat ingliz tilida so'zlashuvchilarga.

B) Kurslarni to'lashga qodir bo'lmagan talabalar uchun.

C) Barcha ro'yxatdan o'tgan foydalanuvchilarga.

Javob: B) Kurslarni to'lashga qodir bo'lmagan talabalar uchun.

4. EdX platformasi qachon va kimlar tomonidan tashkil etilgan?

A) 2000 yilda, Garvard universiteti va Yale universiteti tomonidan.

B) 2012 yilda, Garvard universiteti va Massachusetts texnologiya instituti (MIT) tomonidan.

C) 2010 yilda, Stenford universiteti va MIT tomonidan.

Javob: B) 2012 yilda, Garvard universiteti va Massachusetts texnologiya instituti (MIT) tomonidan.

5. EdX platformasining asosiy maqsadi nima?

A) Faqatgina Garvard va MIT talabalari uchun ta'lim berish.

B) O'qituvchilarga qo'shimcha daromad olish imkonini berish.

C) Butun dunyo bo'ylab insonlar uchun oliy ma'lumot olish imkoniyatini demokratlashtirish.

Javob: B) Butun dunyo bo'ylab insonlar uchun oliy ma'lumot olish imkoniyatini demokratlashtirish.

3.6. Onlayn vebinarlar va videokonferensiyalar uchun platformalar

Veb-seminarlar va videokonferensiyalar uchun onlayn platformalar zamonaviy ish va o'quv muhitining ajralmas qismiga aylandi. Quyida Zoom va Google Meetning qisqacha tavsifini keltirib o'tamiz.

Zoom—bu onlayn uchrashuvlar, treninglar, vebinarlar va konferensiyalar o'tkazish imkonini beruvchi yetakchi videokonferensaloqa platformalaridan biri. Ushbu yechim kichik guruhlar uchun ham, katta

tadbirlar uchun ham mos keladi, ishtirokchilar soni bir necha ming kishigacha.

Zoomning asosiy xususiyatlari:

HD video va audio konferensiyalar.

Ko‘p sonli a’zolari qo‘llab-quvvatlash (bepul versiyada 100 tagacha va pullik tariflarda 1000 yoki undan ko‘p).

Uchrashuv paytida guruhlariga bo‘lish imkoniyati (breakout rooms).

Taqdimotchilar va ishtirokchilar uchun qo‘shimcha funksiyalarga ega veb-seminarlarni qo‘llab-quvvatlash.

Turli xil korporativ va ta’lim vositalari bilan integratsiya.

So‘rov o‘tkazish imkoniyatlari va uchrashuvlarni yozib olish qobiliyati.

Google Meet

Google Meet—bu Google tomonidan yaratilgan oddiy va ishonchli video qo‘ng‘iroq yechimi. U Google Workspace (ilgari G Suite nomi bilan tanilgan) bilan birlashtirilgan bo‘lib, taqvim va disk kabi boshqa Google mahsulotlari bilan uzluksiz muvofiqlikni ta’minlaydi.

Google Meetning asosiy xususiyatlari:

Havola orqali uchrashuvni tezda yaratish imkoniyati bilan foydalanish qulayligi.

Video va audio ulanishlarni xavfsiz shifrlash.

Uchrashuvlarni avtomatik ravishda yaratish va taklif qilish uchun Google taqvim integratsiyasi.

Google nutqni aniqlash texnologiyasiga asoslangan avtomatik jonli taglavhalar.

Ko‘p sonli ishtirokchilarni joylashtirish imkoniyati.

Yanada samarali o‘zaro ta’sir qilish uchun sezgir tartiblar va ekran tasvirlari.

Ikkala platforma ham foydalanuvchilarning turli ehtiyojlariga moslashib, ish uchrashuvlari va ta’lim sessiyalarini tashkil qilish uchun keng imkoniyatlarni taqdim etadi. Muhim afzallik shundaki, Zoom va Google Meet turli xil qurilmalarni, shu jumladan smartfon va planshetlarni qo‘llab-quvvatlaydi, bu ularni deyarli hamma uchun ochiq qiladi.

Jismoniy tarbiya va sport sohasida video konferensaloqa platformalaridan foydalanish

Jismoniy tarbiya va sport kontekstida Zoom va Google Meet kabi videokonferensaloqa platformalaridan foydalanish raqamli davr tendensiyalarini aks ettiradi, bu esa murabbiylar va o'qituvchilarga onlayn tarzda talabalar va sportchilar bilan faol aloqada bo'lishga imkon beradi. Ushbu platformalar masofadan turib mashg'ulotlar, o'quv mashg'ulotlari va nazariy ma'ruzalar o'tkazish uchun yangi imkoniyatlarni taqdim etadi. Zoom va Google Meetdan jismoniy tarbiya va sport sohasida qanday foydalanish mumkinligini ko'rib chiqamiz.

Zoom

Onlayn mashg'ulotlar va fitnes mashg'ulotlari: murabbiylar Zoomdan guruh yoki individual mashg'ulotlar o'tkazish, mashqlarni namoyish qilish va ishtirokchilarning real vaqt rejimida texnikaning bajarilishini nazorat qilish uchun foydalanishlari mumkin.

Seminarlar va ma'ruzalar: platforma sportda ovqatlanish, sport psixologiyasi va o'quv texnikasi bo'yicha mutaxassislariga butun dunyo bo'ylab mavjud bo'lgan o'quv vebinarlarini tashkil qilish imkonini beradi.

O'yinlar va mashg'ulotlarni tahlil qilish: uchrashuvlarni yozib olish orqali murabbiylar keyinchalik o'yin yoki mashg'ulotlarning video materiallarini batafsil tahlil qilishlari, ushbu materiallarni tanishish va muhokama qilish uchun jamoa bilan bo'lishishlari mumkin.

Turli sport guruhlari bilan ishlash uchun "alohida xonalar" ni joylashtirish: "Breakout Rooms" xususiyati jamoaviy sport turlari uchun ideal bo'lgan batafsilroq ishlash uchun katta guruhni kichikroq guruhlariga bo'lish imkonini beradi.

Google Meet

Shaxsiy mashg'ulotlar: Google Meet–bu shaxsiy mashg'ulotlarni o'tkazish uchun ideal yechim bo'lib, u minimal kechikish va yuqori aniqlikdagi tasvirni talab qiladi, bu esa murabbiyga mashqlarni real vaqtda bajarish texnikasini kuzatish va sozlash imkonini beradi.

Ta'lim sessiyalari va jamoaviy yig'ilishlar: Google Workspace integratsiyasi (taqvim, disk) murabbiylar va o'qituvchilarga mashg'ulotlar

jadvalini osongina tartibga solish, o'quv materiallarini almashish va sportchilarning rivojlanishini kuzatish imkonini beradi.

Maktablar va universitetlar uchun guruhli jismoniy tarbiya mashg'ulotlari: Google Meet ta'lim muassasalari tomonidan onlayn jismoniy tarbiya darslarini o'tkazish uchun ishlatilishi mumkin, bu yerda o'quvchilar o'qituvchi boshchiligidagi uy sharoitida mashg'ulotlarda qatnashishlari mumkin.

Ikkala platforma ham masofaviy ta'lim va jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarini yanada interaktiv va samaraliroq qiladigan vositalarni taklif etadi. Darslarni yozib olish, darslarni yozib olish, so'rovnomalar va testlarni o'tkazish qobiliyati o'quv jarayonini yanada dinamik va jozibador qiladi. Shu bilan birga, mashqlarni uy sharoitiga moslashtirish zarurligini, shuningdek, onlayn mashg'ulotlar paytida xavfsizlik choralariga rioya qilishni yodda tutish kerak.

Nazorat savollari

1. Zoom platformasining qaysi asosiy xususiyati kichik guruhlar hamda katta tadbirlar uchun mos keladi?
2. Google Meet platformasining o'ziga xos xususiyati nimada?
3. Zoom platformasi qanday tadbirlar o'tkazish uchun ishlatilishi mumkin?
4. Google Meet bilan qanday tadbirlar o'tkazishingiz mumkin?
5. Google nutqni aniqlash texnologiyasiga asoslangan xususiyat qaysi platformada mavjud?

Test savollari

1. Zoom platformasi qanday tadbirlarni o'tkazish imkoniyatini beradi?
 - A) Faqat jismoniy tarbiya mashg'ulotlari.
 - B) Uchrashuvlar, treninglar, vebinarlar va konferensiyalar.
 - C) Faqat o'yinlar va sport tadbirlarini.

Javob: B) Uchrashuvlar, treninglar, vebinarlar va konferensiyalar.

2. Zoom platformasining bepul versiyasi nechta ishtirokchini qo'llab-quvvatlaydi?

A) 50 tagacha.

B) 100 tagacha.

C) 500 tagacha.

Javob: B) 100 tagacha.

3. Google Meetning asosiy xususiyati nimada?

A) Faqat audio qo'ng'iroqlar.

B) Havola orqali tezda uchrashuv yaratish imkoniyati bilan foydalanish qulayligi.

C) Faqat shaxsiy mashg'ulotlar.

Javob: B) Havola orqali tezda uchrashuv yaratish imkoniyati bilan foydalanish qulayligi.

4. Google Meet qanday integratsiya imkoniyatlari bilan ajralib turadi?

A) Turli korporativ va ta'lim vositalari bilan integratsiya.

B) Google Workspace bilan integratsiya.

C) Amaliy mashg'ulotlar va o'yinlar bilan integratsiya.

Javob: B) Google Workspace bilan integratsiya.

5. Zoom platformasida qancha ishtirokchiga mo'ljallangan tadbirlar o'tkazish mumkin?

A) 50 kishigacha.

B) 500 kishigacha.

C) Bir necha ming kishigacha.

Javob: C) Bir necha ming kishigacha.

XULOSA

Internet texnologiyalari ta'lim va rivojlanish uchun yangi zamin yaratmoqda. Raqamlashtirish davrida ular an'anaviy ta'lim yondashuvlarini o'zgartirishda muhim rol o'ynaydi, bu esa uni yanada qulayroq, moslashuvchan va interaktiv qiladi. Internet texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarga geografik va vaqt to'siqlarni yengib o'tishga imkon beradi, bu ularga istalgan joyda va istalgan vaqtda o'rganish imkoniyatini beradi.

Onlayn kurslar, vebinarlar, videokonferensiyalar, elektron kutubxonalar va ta'lim platformalari kabi texnologiyalar o'qituvchilar va talabalar qo'lida ajralmas vositaga aylandi. Ular ma'lumot va bilimlarga kirishni yaxshilash, o'quvchilarning mustaqilligini rag'batlantirish va ularni o'quv jarayonida faol ishtirok etishga jalb qilish orqali ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, Internet texnologiyalarini ta'lim kontekstiga muvaffaqiyatli integratsiya qilish o'qituvchilardan yangi uslubiy yondashuvlar va ko'nikmalarni rivojlantirishni talab qiladi. Bunga ta'lim platformalari va vositalaridan samarali foydalanish qobiliyati, shuningdek, o'quv materiallarini zamonaviy o'quvchilar ehtiyojlariga moslashtirish va o'quv jarayonini yanada interaktiv va individuallashtirish orqali o'zgartirish qobiliyati kiradi.

Internet texnologiyalarini ta'limga integratsiya qilish yo'lida muayyan qiyinchiliklar, jumladan, axborot xavfsizligini ta'minlash, talabalar va o'qituvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish va axborotning haddan tashqari yuklanishiga qarshi kurashish zarurati yotadi. Biroq, Internet texnologiyalarining afzalliklari potensial xavf va murakkabliklardan ancha yuqori bo'lib, ularni zamonaviy o'quv jarayonining eng muhim vositalari qatoriga kiritadi.

Xulosa qilib aytganda, ishonch bilan aytish mumkinki, ta'limda Internet texnologiyalari nafaqat bilimga kirishni osonlashtiradi va o'quv jarayonini optimallashtiradi, balki tanqidiy fikrlash, mustaqillik va raqamli muhitda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi, bu esa o'quvchilar uchun ularning kelajakdagi hayoti va kasbiy faoliyatida juda muhim.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Tolametov A.A., Jismoniy tarbiya va sportda axborot–kommunikatsiya texnologiyalari //Darslik. –T.: Umid Design, 2021.–192 b
2. Tolametov A.A., Jismoniy tarbiyada zamonaviy axborot–kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish // O‘quv qo‘llanma. –T.: Umid Design, 2021.–172b.
3. Tolametov A.A., Nurmuxamedov A.M., Maxarov T.A., Axborot texnologiyalari// O‘quv qo‘llanma.–T.: O‘zDJTI, 2008 –120 b.
4. Tolametov A.A., Sportda axborot–kommunikatsiya texnologiyalari// O‘quv qo‘llanma.–T.: Zamon Poligraf, 2023. – 244 b.
5. Tolametov A.A., Ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish// Uslubiy qo‘llanma.–T.: Zamon poligraf, 2023. – 64 b.

Elektron ta’lim resurslari

1. <http://edu.uz>
2. <http://lex.uz>
3. <http://sportedu.uz>
4. <http://uzedu.uz>
5. <http://lib.sportedu.uz>
6. <http://ziyonet.uz>
7. <https://umail.uz>
8. <https://mpe.uz>

MUNDARIJA

KIRISH	3
I–BOB. INTERNET, ELEKTRON POCHTA VA	
IJTIMOIIY TARMOQLAR	4
1.1. Internetning rivojlanish tarixi.....	4
1.2. Elektron pochta	8
1.3. Ijtimoiy tarmoqlar	21
II–BOB. DAVLAT AXBOROT RESURSLARI VA	
INTERAKTIV XIZMATLAR	34
2.1. O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali	34
2.2. Yagona identifikatsiya tizimi(OneID)	39
2.3. Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali	44
III–BOB. ONLAYN	
TIZIMLAR.....	49
3.1. Google tarjimon.....	49
3.2. Yandex tarjimon	54
3.3. Jismoniy tarbiya va sportda onlayn tarjima vositalaridan foydalanish	57
3.4. QR–kod va undan foydalanish	60
3.5. Ommaviy onlayn ochiq kurslar	65
3.6. Onlayn vebinarlar va videokonferensiyalar uchun platformalar.....	69
XULOSA	74
ADABIYOTLAR RO‘YXATI	75

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI SPORT VAZIRLIGI

JISMONIY TARBIYA VA SPORT BO‘YICHA MUTAXASSISLARNI QAYTA TAYYORLASH VA MALAKASINI OSHIRISH INSTITUTI SAMARQAND FILIALI

INTERNET VA UNING IMKONIYATLARI

USLUBIY QO‘LLANMA

“Bilig-ilmiy faoliyat” nashriyoti

Muharrir: Fayzullayeva G.

Texnik muharrir: Xujakulov Sh.

Nashrga tayyorlovchi: Abdullayev F.

№ 098355

“Bilig ilmiy faoliyat” nashriyoti, Joylashgan mazili Samarqand viloyati, Samarqand shahar,
Zavod ko‘chasi 9-uy, 10-xona. Faoliyat manzili Samarqand viloyati,
Samarqand shahar, X.Obiddinov ko‘chasi 7-uy.
tel.: +998 97-925-97-91

Terishga berildi: 18.07.2024-yil. Bosishga ruxsat etildi: 20.07.2024-yil. Bichimi 60x84
1/16 , “Times New Roman” garniturası.
Bosma tabog‘i 4,75. Adadi 100 nusxa. Buyurtma № 2024/ UQ 57
Bahosi kelishilgan narxda. Noshirlik litsenziyasi: № 098355
Samarqand viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o‘rgatish
milliy markazi bosmaxonasida nashr etildi